

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA
DE
CONCUBINATU,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
D O M I N O

FRIDERICO WILHELMO,
PRINCIPE BORVSSIÆ, MARCHIONE
BRANDENB. RELIQUA
AUCTORITATE ET CONSENSU ILLUSTRIS
FACULTATIS JURIDICÆ,
P R Æ S I D E,

DN. CHRISTIANO THOMASIO,
I C T O & C. FACULTATIS JURIDICÆ
h. t. DECANO,
PRO LICENTIA

Summisque in utroque Jure honoribus, ac privilegiis
more Majorum legitime consequendis,

IN AUDITORIO MAJORI

Ad D. VIII. April. ANNO M. DCCXIII.

horis ante & pomeridianis,

publico eruditorum examini submittit

**ERHARDVS JVLIVS Niechel/
Ulmenfis.**

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

TYPIS JOH. CHRISTIANI ZAHNII, ACAD. ET SENAT. HALLENSIS
TYPOGRAPHI,

DISSERTATIO INAUGURALIS
DE
CONCUBINATU.

Scopus Dissertationis. I. Methodus dicendorum. II. Concubinatus Hebraeorum ante legem licitus. III. Ejusque a matrimonio differentia genuina. IV. Ratione concubinatus post legem Mosaicam praemittuntur sex praesuppositae. V. Concubinatus conditio post legem Mosaicam. VI. In specie intuitu libertatis dimittendi concubinas. VII. Concubinatus omnis an a Christo & Apostolis fuerit prohibitus. VIII. Concubinatus jure Gentium licitus. IX. Item & apud Graecos. X. Romanorum sententia de Concubinatu ante Christianismum intuitu provincialium, libertarum, ancillarum. XI. Intuitu ingenuarum. XII. Concubinatus illicitus si quis jam uxorem habeat. XIII. Differentiae praecipuae

concubinae ab uxore iusta. XIV. Concubinatus Romani honestas in comparatione ad concubinatum Hebraeorum. XV. Respondetur objectionibus, quasi concubina sit nomen voluptatis. XVI. Durasse opinionem de honestate concubinatus etiam apud Christianos Imperatores usque ad Leonem Philosophum. XVII. Occasio, qua inceptum fuerit, concubinatum habere pro scortatione auctoritas patrum ecclesiae. XIX. Imprimis Ambrosii. XIX. Hieronymi XX. Potissimum vero Augustini. XXI. Non tamen mox in Ecclesia ante Novellam Leonis recepta. XXII. An post Novellam in Imperio Occidentali recepta fuerit, jure Civilis vel Canonico, dubitatur. A XXIII.

XXIII. *Licentia concubinitus sub Imperatoribus Germanis.*

XXIV. *Rationes contra licentiam concubinitus.*

XXV. *Rationes pro licentia concubinitus.*

XXVI. *Vera ratio concubinitus tamdiu tolerati lascivia cleri*

Pontificii. XXVII. *Primus inter Pontifices Leo X. initio seculi*

decimi sexti concubinitum prohibuit. astute magis quam ser-

rio. XXVIII. *Postea in ordinatione politica 1530. eadem prohibi-*

bitio sed frigide nimis repetita.

XXIX. *Nec initio reformatio-*

nis concubinitus omnis pro tur-

pi habitus. XXX. *Exemplum*

illustre concubinitus liciti adhuc

in medio seculi decimi sexti.

XXXI. *Paulo post concubina-*

tus in Concilio Tridentino probi-

bitus, & a Francisco Hormanno

oppugnatus. XXXII. *Er in ordinatione politica 1577. prohibi-*

repetita. XXXIII. *Ab illo tempore concubinitus apud nos illi-*

citus. XXXIV. *Ufus Dissertationis presentis.* XXXV.

S. I.

Scopus Dissertationis.

Non est animus defendere licentiam (a) Concubinitus, nec impugnare leges hodie receptas concubinitum sub pœna prohibentes; saltem id ostendemus, concubinitum nec ad fornicationis, nec ad stupri, nec ad adulterii genera olim tam apud Hebræos, quam apud Romanos, etiam in primis seculis Christianæ religionis, pertinuisse, sed inter concubinitum & matrimonium aliquam quidem, verum exiguam fuisse differentiam, quod vero hodie prostupri, aut fornicationis, aut adulterii specie habeatur, ejus originem deberi juri Canonico, (b) & ex parte (c) hypothese juris Pontificii a Protestantibus jure optimo maximo negatæ, (d) quod matrimonium sit sacramentum.

(a) Licentia duplex est, alia externa, alia interna. Illam voco, eum

cum quis agere potest efficaciter sine metu poenæ; vel nullitatis, aut ignominix. Hanc, cum quis agere potest sine latione virtutis & honestatis ex lumine rectæ rationis deducenda. Unde facile patet, licentiam hanc duplicem non continere quidem species ubique oppositas, quales sunt v. g. homo & bestia, sed separabiles tamen, quales sunt v. gr. multæ divisiones juridicæ & morales, v. g. obligationis in externam & internam, actionis in rei persecutoriam & poenalem &c. Ita v. gr. in testamenti factione concurrere possunt licentia externa & interna. Ita licentia externa potest esse sine licentia interna, v. gr. si quis sine latione præceptorum justitiæ violet leges decori & honesti, quo pertinet vulgare dictum: non omne quod licet, honestum est. Ita denique licentia interna potest esse sine licentia externa, v. gr. si quis testamentum faciat sine requisitis testamenti receptis. Huc respexit etiam versiculus vulgatus: *omnia cum liceant* (extrinseca licentia, etiam parum honesta, *non licet esse pium*) cum tamen pietas haud dubie ad licentiam internam pertineat, vera scilicet & rationalis non fucata. Ostendit autem contextus, quod nolimus defendere licentiam concubinus externam, etsi subinde in ipsa dissertatione examinaturi simus rationes communes, quæ afferuntur, etiam a nostratibus, contra licentiam concubinus internam. Multa enim, quæ abstrahendo a legibus civilibus, intrinsece licent, non minus recte legibus civilibus sunt interdicta, e. g. matrimoni-um sine benedictione sacerdotali.

- b) Juris Canonici voce hic paulo latius utor, pro omni jure, quod originem debet Patribus Ecclesiæ, vel Episcopis, & eorum doctrinæ, hypothesebus & consiliis, etiam si id a principibus Christianis per modum legum & constitutionum imperatoriarum sit publicatum, quale jus passim extat in Codice, tam Theodosiano, quam Justiniano, (& hujus intuitu in *prioribus titulis libri I. Codicis*,) item in Novellis Leonis & aliorum Græcorum Imperatorum. Quatenus enim jus Canonicum stricte sumitur pro eo jure, cujus hodie doctores creamus, ex infra di-

cendis patebit, id sibi non constare, ac intuitu concubinatus & ejus licentiæ sibi aperte contradicere.

c) Dico ex parte. Nam confusio ista concubinatus cum stupro, scortatione, adulterio haud dubie antiquior dogmate de Sacramento matrimonii. Confer. interim de origine doctrinæ de septem sacramentis Ziegl. *ad Lancel. lib. 2. tit. 1. §. 2. p. 301. in fine.*

d) Non tamen propterea quisquam arbitretur, quod male cohereat doctrina nostra, dum diximus, nos nequaquam impugnatos esse leges hodiernas, concubinatum sub pœna prohibentes, cum tamen hic statim subnectamus, earum originem vitiosam esse. Ergo videri priorem assertionem non esse seriam, sed latere anguem in herba &c. Sed facilis ad eam objectionem erit responsio. Non omne, cujus origo vitiosa, ipsum vitiosum. Pleræque formæ vestimentorum, maxime muliebrium, ambitioni, luxuriæ vel stultitiæ originem debent, propterea tamen non putandum, quod vir sapiens sine vitio ejusmodi vestimentis uti non possit. Imo quotidiana testatur experientia, eos & eas, qui quæve in emendatione vestimentorum initium sapientiæ, vel plane criterium sanctitatis quærunt, egregie falli, cum ista affectatio non raro ex occulta quadam vel ambitione vel avaritiâ originem ducat. Sed, ut etiam exemplo alio propius ad thema nostrum accedente sententiam nostram illustremus: v. gr. necessitas benedictionis sacerdotalis in matrimonio legitimo haud dubie pariter originem debet hypothese doctrinæ Pontificiæ de sacramento matrimonii. Propterea tamen non solum recte Principes Protestantes hanc necessitatem hujus benedictionis retinent, sed & imprudenter ageret, qui Principi Protestanti suadere vellet, ut necessitatem illam lege publica abrogaret, etsi quibusdam in locis Evangelicæ religionis illa certo modo sit abrogata. Vid. Sim. a Leewen *Censur. Forens. L. 1. c. 14. n. 1. 3. & 7.*

*Methodus
dicendorum.*

§. II.

Ac ea quidem methodo utemur, ut nec nimis
anxia

anxia collectione eorum, quæ ad scopum nostrum faciunt, terminos dissertationis Academicæ transgrediamur, (a) nec superficialia etiam tractatione tædium paremus Lectori. Igitur initio Legis Mosaicæ sententiam de concubinato & materiis affinibus exponemus. Tum obiter tactis moribus Græcorum & aliorum populorum sententiam legum Romanarum tam ante, quam post susceptam religionem Christianam exhibebimus, earumque differentiam a concubinato Hebræorum ostendemus. Porro originem & progressum concubinarum interdicti summam trademus, ac denique de usu dissertationis præsentis pauca monebimus.

a) Neque enim tempus nobis superest, eam inquisitionem ac collectionem instituendi. Et si maxime superesset, postulare rerum collectarum ordinatio ac explicatio adhuc longius temporis spatium, & sic loco disputationis integrum volumen essemus exhibitori.

§. III.

Quod igitur Hebræos (a) attinet, ante omnia videndum, quomodo ante legem Mosaicam concubinarum consideraverint. Ubi nullum est dubium, inter matrimonium & concubinatum exiguam fuisse differentiam, cum & polygamia & divortia, (b) imo etiam ipsi innuptarum concubitus extra matrimonium, vel libidinis vel mercedis causa, pro licitis fuerint habiti. (c) Quare tunc concubinitus erat conjunctio facile dissolubilis maris etiam uxorem jam habentis (d) & foeminae (e) absque affectione maritali (f) liberorum procreandorum causa. (g)

a) Primario hic utemur textibus Scripturæ Sacræ. Rabbinarum tradita, quæ magna diligentia collegit Seldenus, in libris

partim de jure Nat. & Gent. sec. discipl. Hebr. partim de uxore Hebraica & de successione, parum curabimus, sic tamen ut ea non profus negligamus, quatenus videlicet recte rationi & Scripturae Sacrae non repugnant.

- b) *Matrimonium ex jure, quod Ebraei vocant natarali, erat viri & feminae sive unius sive plurium feminarum tam ex concubitu, quam ex consensu praesente conjunctio, vitae consuetudinem continens. Non adjicimus individuum, quod Christiani habemus in matrimonii definitione. Neque enim separari aut dividi negabant conjuges, seu matrimonium dirimi, nisi ex singulari aliqua legis permissione, seu repudii causa neque communis consensus necessarius erat, ut dirimeretur. Neque individua dici potuit vitae consuetudo, quae a quo jure a marito pluribus communicaretur. &c. Seldenus de J. N. & G. Sec. disc. Hebr. lib. 5. c. 7. ab initio. Eadem est sententia Grotii de J. B. & P. L. 2. c. 5. §. 8. Conjugium naturaliter esse talem cohabitationem, (intellige concubendi & liberorum causa initam,) quae foeminam constituat quasi sub oculis & custodia mariti, cum accessione fidei, qua se foemina mari obstringat. Scio equidem, communiter impugnari hanc Seldeni & Grotii sententiam, sed rationibus parum firmis, vel jus naturale cum positivo confundentibus, vel falsas aut dubias Rabbiorum vel cleri Pontificii hypotheses fundamenti loco supponentibus. Abstrahendo enim a lege positiva omnes societates naturales omnibus gentibus communes finibus differunt, adeoque fines cujusque societatis particulares iis formam dant & essentiam. At matrimonii finis ex communi etiam consensu est procreatio sobolis. Ergo etiam ad societatis conjugalis essentiam nihil amplius requiritur, quam utriusque sexus conjunctio, conjuncta cum vitae consuetudine ad obtinendum hunc finem directa, quod etiam volunt Seldenus & Grotius. Etsi autem Dn. Praeses in Fundam. J. N. & G. docuerit, debere etiam in matrimonio procreationem sobolis esse decoram, cum tamen decorum, etiam naturale, non in puncto consistat, sed varios gradus sub se contineat, eadem*

dum simul est, ne, si societas aliqua pro sine habens procreationem sobolis, sit minus decora, quam altera, ea pro injusta aut indecora vel turpi statim habeatur, sed saltem pro minus perfecta aut minus decora.

c) *Fœminam, cui potestas erat sui & dominium, id est inuictam sui, in aliquam concubitus vicem, sine consensu in vita communione, copiam, ante legem Mosaicam licite adiunt permisisse, seu locasse, aut se sic tradidisse, ut pro breviusculo ejusmodi amplexuum momento sive amica, sive meretricis, modo neutra earum alteri nupta esset, sive locationem traditionemve aut concubentis possessionem concederent, eque ac cujusque alicujus rei mancipii locationem usum fructumve, Seldenus de J. N. & G. S. D. H. l. 5. c. 11. p. m 575. ubi etiam eum in finem citat Ambrosium lib. 1. de Abrahamo c. 4. qui tamen jam non est ad manus. Adducitur etiam ad hujus sententiæ illustrationem historiola de Juda & Thamare ex Genes. XXXIIX. p. 14. seq. Et quamvis eidem obstare videatur poena capitalis, qua Judas Thamarem punire voluit, ipse tamen Seldenus alibi d. tract. lib. 7. c. 5. p. 851. respondet, eam poenam non ex jure naturæ aut lege Noachidarum, sed ex jure civili seu positivo sive a Juda Principe sive aliter superinducto esse derivandam. Quæ tamen responsio minime satisfacit. Si enim Rabbinidum docent, ante legem Mosaicam concubitum libidinis causa vel data mercede licitum fuisse, loquuntur de licentia interna, eorum sententia aperte falsa est. Si vero loquuntur de licentia externa, non tollitur istud dubium per istam responsionem, partim quia manet objectio, concubitum Thamaris non fuisse licitum, quia fuerit punibilis, (etiamsi ex lege civili) partim, quia nulla poenæ determinatio fuit ex jure naturali, sed omnis juri civili ortum debet. Ergo mallem respondere, Judam ex iracundiæ præcipitantia sine regulis justitiæ dictitasse illam poenam nurui, postea vero sedato affectu errorem a se commissum agnovisse. Conf. Cleric. in notis ad Genes. Cap. XXXIIX. Unde fabula haud dubie est, dum dicunt, Thamarem absolutam esse ex voce coelesti, quam*

*Barb
Col*

Col seu filiam vocis nominant, cujus mentionem facit Seldenus *d. p. 871.*

- d) Cum vero legitima uxor consensu praecunte, eoque concubitu confirmato, in vita consuetudinem acciperetur, pluresque ita simul possent rite haberi, cumque matrimonium, pro alterutrius coniugis arbitrato, nunquam non esset, etiam sine libello (ante legem) solvendum; sequitur, concubinam, quae item in concubitu & vite consuetudinem aequae adscisci solet, nec leuiori divortii genere disjungi posset, aut nomine tenus duntaxat, aut saltem dignitatis minoris, (ubi v. g. ancilla esset, aut generis obscuri) ratione ab uxore discrepasse; jugalem vero contractum nodumque utrique eundem ipsum fuisse. Seldenus *d. Tract. l. s. c. 7. p. 592. seq.* ubi & statim ostendit, concubinas etiam promiscue dici uxores a Philone, Augustino, aliis.
- e) Ut patet exemplo concubinarum Nachoris, Abrahami, Jacobi *Genes. XXII, 24. XXV, s. XXXV, 22.* Conf. Selden. *d. p. 592.*
- f) Alium tamen maritum non habentis.
- g) Per affectionem maritalem hic intelligo communicationem dignitatis, qua maritus pollet.
- h) Ergo tum temporis concubinatus finis non fuit extinctio libidinis, adeoque hoc intuitu concubinatus neque scortationis, neque stupri species fuit: imo & pro adulterio haberi non potuit, quoniam polygamia tum erat permissa.

§. IV.

Ergo tum quidem nulla alia inter concubinatam & matrimonium, item inter concubinam & iustam uxorem fuit differentia, quam ut iustae uxores participarent de dignitate mariti, concubinæ vero essent ancillæ vel ex genere obscuro natæ.

- a) Repete locum Seldeni *ad §. preced. lit. d.* descriptum. Huc pertinet etiam locus Philonis ap. Selden. *d. p. 592.* Nabor, Abrahæ frater duas habuit UXORES, iustam & concubinam. Clericus *ad Genes. XXII, 24.* Si queratur, quale fuerit concubinarum & iustarum uxorum discrimen, quatenus ex sacris literis

*Ejusque a
matrimonio
differentia
genuina.*

reris colligi potest, apparet quidem concubinas eodem in honore non habitas. Hagarum nunquam equiparavit Sara Abrahamus, atque ex adibus, hac volente, eiecit. Keturam amandavit etiam cum liberis. Verum quodnam inter utrasque discrimen esset in aliis, non liquet. Rabbinii volunt, concubinam fuisse uxorem servam absque scripto dotali & sponsalibus, cujus liberi legatis tantum, non hereditate fruuntur. Sed ut hac posterioris aevi consuetudine vera sint, certe antiquis temporibus omnia non obtinebant, nam concubinarum filii pariter erant juris, nisi pater vellent. Idque exemplo filiorum, Jacobo ex concubinis natorum, constat. Idem ad Genes. XXI, 10. Confer Seldenum de J. N. & G. Ec. d. l. p. 593. & de success. Hebr. in bona def. c. 3. p. 11.

S. V.

Antequam vero nunc videamus, utrum ratione concubinatus per legem Mosaicam aliquid novi statutum fuerit, praestupponendum, quod 1) Polygamia virilis in lege Mosaica fuerit permessa, aut certe non abrogata, (a) 2) quod intuitu divortii licentia pristina haec tenus fuerit restricta, ut uxori regulariter non permitteretur a viro divertere, (b) marito vero ex justa causa permillum fuerit, uxori dare libellum repudii, (c) 3) quod lege Mosaica saltem concubinatus cum aliena uxore, non vero cum alieno marito pro adulterio fuerit habitus, (d) 4) quod pro stupro fuerit habitus concubitus libidinosus cum virgine vel vidua honeste vivente, nec tamen poena graviore coercitus, (e) 5) quod scortatio cum foemina, qua corpore quaestum facit, interdicta quidem fuerit, sed poena tamen ejus lege determinata non legatur, (f) 6) quod etiam liberi incestuosi & illegitimi parentibus ab intestato successerint. (g)

Ratione concubinatus post legem Mosaicam permittitur sex praesuppositis.

B

a) Vid.

- a) Vid. Seldenus *de J. N. & G. l. 5. c. 6. p. 585. seq. & de Uxore Ebraica lib. I. c. 9.*
- b) Seldenus *de U. E. l. 3. c. 22. p. 343. seq. junct. cap. 17. circa finem & cap. 19. paulo post initium*, ubi simul tradit exceptiones.
- c) Deuteron. XXIV, v. 1. *seq.* ubi mentio fit rei foedæ seu turpis. De cujus intellectu postea gravis dissensio orta inter sectam Sammaeanam & Hillelianam, quam latius exponit Seldenus *de Uxor. Hebr. Lib. 3. c. 18. seq.* Et Lutherus etiam noster reddidit, *un irgend einer Ursache willen* / qua erat sententia Hillelis, rejecta tamen a Christo in disputatione cum Phariseis Matth. XIX, v. 3. Interim non contemnenda etiam est conjectura Clerici *ad dist. locum Deuteronomii*. Judæos ante orta dissidia inter Sammai & Hillel, in praxi secutos esse sententiam Hillelis, cum nullus fuerit judex constitutus, qui examinaret, an maritus justam causam dimittendi uxorem haberet, nec ne.
- d) Levit. XIX, 20. & XX, 10. Deuter. XXII, 22. videlicet ob toleratam polygamiam virilem. Adde Huberum *in prælect. ad Instir. tit. de publ. Judic. §. 5.*
- e) Deuteron. XXII, 28. Seldenus *de U. E. l. 1. cap. ult.*
- f) De scortatione prohibita agunt in sacris litteris textus Levit. XIX, 29, de patre filiam prostituentem, Levit. XIX, 9. de comburenda filia sacerdotis, si scortari cœperit, Deuter. XX, 21. de lapidanda foemina, quæ in domo patris scortata, postea nubendo se virginem mentita, ac a sponso virgo non inventa fuerit, Deuter. XXIII, 17. quod non debeat esse meretrix inter Israelitas. Deuter. XXIII, 18. de non inferendo in ædem DEI dono prostibuli. Ceterum dissentiunt interpretes, quid in lege Mosaica per meretricem & scortum intelligatur, an in genere ea, quæ corpore quæstum fecit, an in specie quæ intuitu cultus idololatrici corpus prostituit, an etiam illa, quæ omnibus promiscue usuram corporis indulsit. Vid. Seldenus *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 576. seq.* item Clericus *ad citata loca legis Mosaica.* Et nullum est dubium, Deuter. XXII, 21. per foeminam in domo patris scortatam, forte etiam Levit. XXI. 9. per

9. per filiam sacerdotis scortationi indulgentem, intelligi, non scortationem stricte dictam, quæ stupro opponitur, & publicam corporis prostitutionem supponit, sed foeminam stuprum passam, idque occultantem. Credo etiam, nullum subesse dubium, quod in populo Israelitico non tolerata fuerint lupanaria publica, interim, uti apud Protestantes hodie, ubi etiam lupanaria publica non tolerantur, non desunt tamen foeminae, quæ corpore quæstum faciunt, & cum pluribus pro mercede concumbunt; ita etiam verosimile est, apud Israelitas ejusmodi prostibulorum exempla non defuisse. De horum autem poena nihil determinatum legitur in legibus Mosaicis. Nam textus Levit. XXII, 5. & Deuter. XXII, 22. utpote de casibus plane specialibus loquentes huc non pertinent. Nullum tamen est dubium, quin ejusmodi scorta minimum pro infamis fuerint habita. Conf. Cleric. *ad Deuter. XXII, v. 21.*

g) Qui Mamzeres vocabantur. Vid. Seldenum latius probantem successione liberorum illegitimorum *in tractat. de successione in bona defuncti cap. 3.*

§. VI.

His præsuppositis jam quæritur, an concubinatus etiam post legem Mosaicam in usu fuerit? (a) cum quibus foeminis concubinatus fuerit permissus? (b) & quænam concubinatus a matrimonio & prohibitis concubitus (c) speciebus fuerit differentia, tam ratione formæ (d) quam ratione effectus? (e) Ubi variantibus subinde Doctorum sententiis videtur verosimile, concubinatum non fuisse prohibitum lege Mosaica; rariora vero exempla in scriptura sacra concubinatus occurrere, adeoque imprimis ante constitutos reges rariorem ejus fuisse usum. (f) Porro pro concubinis usurpatis esse vel foeminas Israeliticas, quæ uxores duci poterant, vel ancillas & peregrinas seu extraneas, quæ Israeliticam religionem non pro-

Concubinatus conditio post legem Mosaicam.

fitebantur, etiam si essent profelytæ domiciliij. (g) Has vero concubinas nec pro stupratis, nec pro meretricibus nec pro adulteris fuisse habitas, nec pro justis uxoribus. (h) Denique concubinarum a matrimonio justo secretum fuisse, quod iterum concubinæ non in pari dignitate fuerint constitutæ, ut uxores, & quod concubinatus contraheretur sine pactis dotalibus & præcedentibus sponfalibus, aliisque justarum nuptiarum solennitatibus; (i) cæterum etiam ex concubinis quibusvis natos liberos successisse in bona parentum, nisi patri aliud placuerit; (k) & concubinatum, etiam cum ancilla & extranea, etsi non fuerit laudabilis, fuisse tamen impunem. (l)

- a) Rationes dubitandi. 1) Concubinarum nulla mentio in lege Mosaica. 2) Nec sacra scriptura exempla concubinarum indubia ante constitutos Reges memorat. Tempore Regum autem constitutorum non pauca, etiam sub primis regibus usu introducebantur, quæ non adeo convenirent cum lege Mosaica.
- b) Ratio dubitandi. Seldenus docet quidem matrimonium apud Hebræos non fuisse cum ancilla, nec cum profelyta domiciliij, imo ne quidem cum omnibus indistincte profelytis justitiæ, si fuerint ex populis, quorum conjugia interdicta erant Israelitis, nisi post aliquot generationes: sed tamen an concubinatus cum illis personis fuerit licitus & impunis, perspicue non tradit, sed vel fluctuat, vel rationes dubitandi pro negativa suppeditat ostendendo, quod si non omnes, saltem plerique concubitus ejusmodi verberibus fuerint coerciti. Vid. Selden. *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 577. Sc. 12. 13. 14. 15.*
- c) Potissimum a scortatione, cum concubinatus cum extranea seu gentili pro specie scortationis videatur fuisse habitus. Confer Selden. *d. lib. 5. cap. 12. p. 641.* Unde & mater Jephthæ, quæ videtur fuisse concubina, vocatur meretrix. Jud. XI, 2. seq.
- d) Tum ratione impunitatis, ubi vide, quæ modo notavimus *lit. b.* tum ratione licentiæ dimittendi concubinam, an etiam hic *justa*

justa divortii causa requisita fuerit, aut minimum solennitas libelli repudii, etiam in dimittenda concubina fuerit necessaria, supposito quod concubinatus fuerit permissus aut impunis, & quod inter concubinæ & uxoris dimissionem ante legem nulla fuerit differentia. Neque meminerim, hanc quæstionem a Seldeno & Clerico aliisque esse tractatam; tum ratione successione liberorum ex concubinis natorum, an illi successerint patri nec ne? Sunt autem nonnulli Doctorum, qui docuerunt, concubinarum liberos in genere non successisse patri. Seldenus de *success. in bona defuncti cap. 3. p. 11.* & communis Rabinorum doctrina est, natos ex ancilla & extranea seu gentili ad successionem patris non fuisse admissos, coque trahunt etiam, quod fratres Jephthæ eum a successione excluderint. Idem *ibid. p. 13. seq.*

f) Concubinatum non esse prohibitum in lege Mosaica constat ex ipsa legis inspectione. Rariorem fuisse ejus usum ante Reges inde verosimile est, quod pauca ante regnum constitutum memorentur exempla concubinarum in sacris litteris, aut si referantur, videantur tamen aut esse dubia, aut quæ continere videantur aliquid irregularitatis. Ita Judicum IX, v. 18. Abimeleckus filius Gideonis natus dicitur a serva seu pellice, id est concubina. Ita Jephthæ Judic. XI, 1. dicitur filius Galahadi ex meretrice, quæ tamen mox aliena mulier, id est, alienigena dicitur, i. e. concubina. Ita Simfonis uxor Philistæa Judic. XIV. non erat justa uxor, etsi uxor vocetur, sed concubina. Ita Levitæ Judic. XIX, 2, seq. uxor pellex seu concubina memoratur, & tamen vir ejus vocatur, ac fœceri & generi ibidem fit mentio, quia videlicet & ante legem & post legem concubinæ erant uxores secundariæ aut instar uxorum. Conf. Cleric. *ad dicta loca*, Seldenus de *J. N. & G. Lib. 5. c. 7. p. 594.*

g) Etsi Seldenus in libris de *J. N. & G. & de ll. Ebr.* doctrinam de concubinis post legem Mosaicam earumque differentiam a concubinis ante legem satis distincte explicet, & quandoque fluctuet, diserte tamen in tractatu de *success. in bona def. c. 3.* non solum concubinarum earum, quæ nec ancillæ, nec extraneæ

neæ seu Gentiles, sed in uxores rite duci potuissent, mentionem non procul ab initio p. 9. facit, sed & paulo post p. 14. in medio & p. 16. circa finem alteram concubinitus speciem cum foeminis, quæ conditionis servilis, aut extraneæ seu gentiles, vel etiam profelytæ domicilii erant diserte asserit. Quorum etiam pertinent exempla memorata concubinarum Gideonis, Galahadi, Simsonis.

h) Non pro *justis uxoribus*, quia his & ante legem & post eam opponuntur; non pro *stupratis*, quia stuprum supponit concubitum non frequenter continuatum; non pro *adulteris*, quia adulterii conceptus, ut §. *preced.* jam notatum, involvebat saltem concubitum cum aliena uxore, non pro *scortatoribus*, vel *meretricibus*, quia nec corpore quantum faciebant, nec pluribus copiam corporis indulgebant, sed erant Uxores secundariæ. Unde Judic. XIX. & concubina Levitæ scortata esse dicitur, intuitu concubitus non cum Levita, sed cum aliis, adeoque eo in loco concubinitus & scortatio minimum ut distincta proponuntur. Unde & de universo Hebræorum concubinitu Calvinus in *Commentario ad Genesim*, adductus ab Alberico Gentili de *nuptiis L. 1. c. 4.* in fine ita sensit: *Concubina Hebræis, quæ thori sociæ, non honorum: item & legibus omnium gentium, secunda uxor, non SCOR-*
TUM. Interim hæcenus dicta suppeditant divisionem concubinitus Hebræici in concubinitum omnino licitum, tam quoad licentiam internam, quam externam, videlicet cum foeminis, quæ in uxores rite duci potuissent, & in concubinitum illicitum, quoad licentiam internam, conf. Selden. de *succ. in b. d. c. 3. p. in fine*, et si per mox dicenda & hic fuerit licitus extrinsece, id est, impunis, cum foeminis quæ uxores duci non poterant, scilicet cum extraneis idololatriæ addictis, ne videlicet commercio ejusmodi familiari Israelitæ a cultu veri DEI abducerentur. Cæterum an concubinitus cum ancillis, cum quibus etiam post legem Mosaicam non erat justum matrimonium, pro licito an illicito fuerit habitus, subdito, et si non diffitear, hunc concubinitum secundum circum-

stan-

stantias plerumque conjunctas consideratum, haud dubie ad illicitos concubitus fuisse referendum, quatenus videlicet ancillæ religioni Ethnicæ erant addictæ, aut Judaismo nondum initiatæ, de qua initiatione confer Seldenum *de J. N. & G. L.*

2. c. 3. p. 149. seq. & cap. 5. p. 172.

- i) De priorii, e. concubinæ inferiori dignitate quam uxoris, nullum credo esse dubium. Neque enim hic quicquam mutatum legitur in lege Mosaica. Ante eam vero concubinas non participasse de dignitate mariti jam offensum *in notis ad thesin. 4.* Posteriori differentiam quod attinet, de ea vide Seldenum *de J. N. & Gent. l. 5. c. 7. p. 593. seq. de U. E. lib. 2. c. 9. & de success. in bona defuncti c. 3. p. 9.*
- k) De concubinarum primi generis liberis late id probat Seldenus *d. cap. 3. p. 9. seq.* quamvis *p. 11.* dissentientes ex Christianis scriptoribus adducat, quibus tamen *ibid.* perspicue respondet. De concubinarum secundi generis, scilicet ancillarum & extraneorum liberis idem agit *p. 15. seq.* perplexæ tamen loquitur, sic ut nescias, utrum putet, Jephtham a fratribus jussu ab hereditate paterna exclusum esse nec ne. Clericus ad illum de Jephtha locum Judic. XI, v. 2. videtur equidem a nobis dissentire, dum sic loquitur. *Revera aliena (i. e. Ethnicæ) mulieris minime solenni ritu ducta liberi non poterant hereditatem cum aliis ex legitima susceptis adire, nisi aliter patri visum esset.* Cui loco si jungas eum, quem jam supra *ad thesin 3. in fine* descripsimus, pater, Clericum id velle; ante legem natos ex concubina successisse patri, nisi pater nollet, post legem non successisse, nisi pater vellet. Verum uti posterior assertio intuitu natorum ex concubinis primi generis haud dubie erronea est; ita & intuitu natorum ex concubinis secundi generis non probatur nisi forte ex doctrina quorundam Rabbiorum, quorum tamen auctoritati alias Clericus parum tribuit. Unde si ea quæ scriptura de Jephtha tradit, expendas, verosimilius videtur, eum injuste a fratribus ab hereditate paterna esse exclusum. Ut taceam, nullam apparere rationem diversitatis, cur nati ex incestuoso concubitu mamzeres succederent parentibus, etiam post

post legem Mosaicam, nati vero ex concubinis extraneis non succederent. Conf. jam notata *ad th. 5. lit. g.*

- 1) Conf. jam dicta *ad th. 5. lit. f.* Quae vero apud Seldenum de *J. N. & G. lib. 5. c. 12. & de U. E. lib. 1. c. ult.* de coitu illicito poenis variis multarum, verberum &c. notata leguntur, videntur pertinere ad mores Judaicos subsequentium temporum, videlicet post Synedrium institutum. Conf. modo dicta *lit. b.*

§. VII.

*In specie in-
suis liberta-
tis dimitten-
di concubi-
nis.*

Quod vero pristinam libertatem dimittendi concubinam viris indultam attinet, videtur verosimilius, nec hanc per legem Mosaicam fuisse restrictam, aut ad solennitatem dandi libelli repudii adstrictam.

Repete modo annotata *ad th. preced. lit. d.* Ratio assertionis nostra in eo consistit. Etsi Moses discrete dicat, non dimittendam esse uxorem nisi dato libello repudii, & jam supra notaverimus *ad th. 3. lit. d. & ad th. preced. lit. b.* concubinas etiam dictas esse uxores i. e. secundarias; cum tamen in dubio termino analogo absolute posito regulariter intelligatur species nobilissima, tamdiu verosimilis erit assertio, in lege Mosaica dando uxoribus libello repudii, per uxores intelligi uxores justas, non concubinas, donec justis rationibus probetur contrarium.

§. IIX.

*Concubina-
tus omnis an
a Christo &
Apostolis
prohibitus.*

De sententiis Rabbiorum circa licentiam aut prohibitionem sub tempore Synedrii hic non erimus solliciti, (a) saltem videamus, an concubinatus omnis (b) a Christo vel Apostolis fuerit prohibitus. Non arbitramur, neque enim prohibitionem hanc probant rationes & textus ab aliis eum in finem adducti. (c)

a) Ob rationes jam supra *ad th. 3. lit. a.* expositas.

b) Dico omnis. Unde jam non disputabimus de concubinatu secundi generis cum foemina, cujus matrimonium erat prohibitum, sed ad scopum nostrum sufficit, si probaverimus, saltem concubinatum primi generis scilicet cum illa, quae justa uxor esse poterat, non esse prohibitum.

c) Sic

c) Sic Havemannus *Gamol. Synopt. lib. 2. §. ult. p. 380. Concubina-
natus non est conjugium. Hoc dum tantum a Deo est institu-
tum, omnes reliquæ commixtiones extra matrimonium sunt
prohibita & damnata.* Genes. II, 23, Matth. XIX, 5, 6. 1. Cor.
VI, 13, 15. Hebr. XIII, 4. Hic vero quod rationem ab Have-
manno adductam attinet, ea quidem videtur supponere regu-
lam communem; *institutionem divinam habere vim legis,*
quam si sano sensu exponas, uti non negamus, ita tamen com-
munem ut vulgarẽm ejus explicationem, unde Havemannus il-
lam illationem, qua utitur, deduxit, pertinere ad arcana politi-
ca Papatus jam notavit Dn. Præses in *Cauellis circa præcognita
jurispr. Eccles. cap. 5. n. 13.* Loca scripturæ quod concernit, tex-
tus Genes. II, 23. probat saltem, matrimonium a Deo esse in-
stitutum, quod nemo negat. Locus Matth. XIX, 5, 6. agit de di-
vortio juxta uxoris. Textus Paulini 1. Cor. VI, 13, 15. & Hebr.
XIII, 4. loquuntur de scortatione prohibita. At concubina-
tum primi generis non fuisse speciem scortationis, hactenus o-
stendimus, & agnoscit ipse Havemannus *d. l. n. 2. p. 377. seq.*
Conf. Huberum in *prælect. ad instit. de publ. judic. §. 5.*

§. IX.

Uti vero hactenus dicta monstrant, nec Moses *Concubina-
tus jure Cen-
tium licitus.*
nec Apostoli; credidisse, concubinatum seu conjun-
ctionem arctiorem domesticam cum scemina sine af-
fectu maritali, esse rem in se, & nisi aliæ quædam pe-
culiæ circumstantiæ accederent, illicitam, turpem,
dictamini rectæ rationis aut legi forte alii divinæ uni-
versali adversam; ita etiam apud alias gentes similis
persuasio de licentia concubinatus obtinuit.

H. e. Et si apud alias etiam gentes, tam orientales quam occiden-
tales, semper differentia quædam inter matrimonium & con-
cubinatum, justam uxorem & concubinam, filios legitimos
& nothos fuerit, non tamen usquam legitur, quod antiquitus
apud ulla gentes concubinatus pro actu turpi aut scortationis
specie fuerit habitus. Negativam probare non est nostrum,
sed incumbit differentibus probare affirmativam.

C

§. X.

§. X.

Ut saltem duobus verbis de Græcis memoremus, & apud hos concubinatus fuisse pro licitis habitos, & scortationibus fuisse oppositos, ex eleganti Demosthenis loco videri id potest, ex quo simul patet, concubinatum etiam apud hos a matrimonio iusto discrepasse potissimum dignitate & proposito.

Demosthenes orat. contra Neeram, *Meretrices* (εραϊστας, amicas) enim gratia voluptatis (ἡδονῆς libidinis) habemus, concubinas (παλλακίας pellices) ad quotidianam corporis curam (vel ancillis, curæ huic inservientibus tanquam concubinis utendo, vel etiam concubinato utendo, tanquam remedio uestionis ad evitandos morbos ex nimia castitate oriundos, item ad evitandam libidinem vagam, non intendendo quidem primario generationem sobolis, sed tamen eam non impediendo, adeoque non libidinis causa) uxores vero, ut liberos legitimos gignamus (τῶν κειροποιεῖσθαι, γνησίως, cum ex concubinato non nascerentur liberi legitimi, sed nothi seu naturales, non illegitimi aut spurii) & rei domestica fidam custodem præficiamus, (de dignitate mariti participantem & omnis vitæ consortem). Scilicet in concubitu cum meretrice vult esse propositum libidinis explendæ, regulariter procreationem sobolis impediens, cum concubina propositum vitandæ scortationis absque tamen affectione maritali, & citra intentionem concubinam retinendi, cum uxore insuper propositum participandi utramque fortunam, & sine iusta causa eam non dimittendi &c. Huc pertinet etiam Musonii doctrina in libro de scopo nuptiarum apud Stobæum *Sermons* 68. *Vita ac generationis liberorum communem caput esse nuptiarum dicebat. Siquidem sponsum & sponsam hoc nomine inter se conversari oportet, ut simul & vivant, & una liberos gignant, & omnia existimenti communia, nihil vero proprium ne corpus quidem suum. Permagnum enim facienda est hominis generatio, quæ tali conjugio produciuntur. Verum hæc (sobolis procreatio) non satis est, ad nuptias, cum*
 & ali-

uxor. Interim verosimile est, Gothofredum non perpexisse rationem connexionis verborum legis allatorum cum casu ibidem formato, uti & alii difficultatem in hac lege agnoscent. Vid. Schardius in *Lexico voce concubina*, qui dicit, quosdam priorem illius legis partem pro adulterina habere. Nobis sufficit, rationem assertionis haud dubie desumendum esse ex argumento ab interdicto senatori matrimonio libertinae petito. Cæterum non putarem, assertionem illam cum ab Ulpiano in *d. pr. l. 1. verbis initialibus* proposito pugnare, ubi quaestio tractatur, an concubina recte a patrono invito recedere possit, modo cum hac lege jungas, quæ Ulpianus alibi *l. 11. de divortiiis* & *l. 3. pr. de adulteriis*, item Marcellus *l. 41. de ritu nupt.* disserit. Sed ista quidem prolixius ostendere nostri instituti non est, ob ea, quæ supra §. 2. *lit. a.* jam notavimus. Interim ex *d. l. 11. de divort.* etiam probatur, patronis cum libertis interdum justum etiam matrimonium intercessisse, etsi facilius solvendum, quam in aliis matrimoniis fieri solebat. Conf. Schard. in *Lexico voc. concubina*. Per furorem tamen patroni concubinatus cum liberta non tollebatur. Paulus *l. 2. de concubinis*. Cujus assertionis rationem etsi Dionysius Gothofredus in *notis ibid.* quærat in eo, quod nec matrimonium solvatur furore mariti, puto tamen magis respexisse ad ea, quæ Ulpianus in *l. 11. circa finem de divortiiis* disserit, atque voluisse tradere limitationem ibi ab Ulpiano dictorum.

§. XII.

In vitis ingenuarum.

Cæterum uti cum libertis alienis etiam erat concubinatus, (a) modo is non fieret in vitis patronis, (b) ita quod ingenuas attinet, licitum saltem cum iis erat matrimonium, non concubinatus, nisi essent in obscuro loco natae, vel quaestum corpore fecerint, vel adulterii damnatae essent, vel quis expressa testatione hoc manifestum fecerit, quod eas concubinarum loco habere velit, alias ejusmodi cohabitationes pro stupris habebantur. (c) Quod tamen hanc ultimam asser-

assertionem attinet, verius videtur, (d) in dubio hic pro matrimonio esse præsumendum, (e) & huc respexisse videtur Paulus, dum ait, concubinam ex sola animi destinatione æstimandam. (f)

a) *l. 3. pr. de concub.*

b) Per modo notata ad *ib. preced. lit. e.*

c) Ulp. *l. 1. §. 2.* Marcianus *l. 3. pr. de concub.* Unde & Ulpianus *d. l. 1. §. 1.* notat, *solas eas in concubinato haberi posse absque metu criminis, in quas stuprum non committitur.*

d) Igitur puto hic antinomiam contineri. Marcianus *d. l. 3. pr. de concub.* putat, eum qui cum ingenua, honeste vivente, cohabitaret, & non diferte testetur, quod ea velit tanquam concubina uti, habendum esse pro stupratore. Contra Modestinus & Papinianus in locis statim adducendis, docent, in dubio talem non pro stuprata, sed pro uxore habendam.

e) Modestinus *l. 24. de R. N.* *In libera mulieris consuetudine non concubinatus sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore quaestum fecerit.* Papinianus *l. 31. pr. de donat.* *An maritalis honor vel affectio (aut an concubinatus) præcesserit, personis comparatis, vitæ conjunctione considerata perpendendum esse respondi, neque enim tabulas facere matrimonium.* Ubi vides, rationem non in eo esse quaerendam, uti quidam volunt, quod in dubio actus magis pro licito quam illicito sit præsumendus, sed aliunde petendam esse. Scilicet, ut puto, ab illo genere matrimonii, quod usu fieri olim dicebatur, & aliis duobus generibus, per *confarreationem* & *coemptionem* opponebatur, sed de quibus hic non est locus prolixius disserendi. Sed hic novam crucem interpretibus fixit Papinianus, an Tribonianus in *l. 10. §. 1. de his, quæ ut indignis,* quæ lex ab omnibus lecta, sed ob obscuritatem nescio an ab ullo intellecta fuerit, ut facile patet, si quis saltem Dion. Gothofredi notas & Antonii Fabri ibidem citatas lucubrationes evolvat.

f) *l. 4. de concub.* Id est abstrahendo a circumstantiis specialibus nec simpliciter præsumendum esse pro matrimonio usu contracto, si v. g. mulier illa dubiæ conditionis corpore quaestum fecisset.

fecisset, aut adulterii damnata, aut obscuræ conditionis eiset, nisi forte ab eo qui consuetudine ipsius usus esset, non honore pleno dilecta esset, ut loquitur Papinianus, *d. l. 16. §. 2.* sed pro amica saltem habita &c.

§. XIII.

*Concubina-
sus illicitus
si quis jam
uxorem ha-
beat.*

Cæterum an Romanis nondum ad Christianismum conversis etiam licitus fuerit concubinatus, si jam uxores haberent, valde disputatur. (a) Mihi negativa videtur vico similior. (b)

a) Vide Wissenbachium *ad tit. Cod. de Concubin.* Huberum *ad ff. de concub.* Schard. *in Lex. voc. concubina.*

b) 1) ob textum Pauli *l. 2. recept. sentent. tit. 20. Eo tempore quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest.* Saltem dubium injiciunt verba statim sequentia. *Concubina IGITUR ab uxore solo DELICTO separatur.* Etsi enim pro delicto legas *delectu*, & hanc emendationem defendas ex alio Pauli loco modo adducto *l. 4. de Concub.* manet tamen dubium in voce *igitur*, cum etiam admittitur hac emendatione nulla videatur horum verborum cum precedentibus esse connexio. Sed quicquid tamen hujus sit, Schardii correctio, in priorie assertio-
nic vocem *non* expungentis, haud dubie est violentior, ob jam dicenda. 2) Probatur argum. *l. 121. §. 1. de V. O.* ubi *boni mores* vocantur, si quis uxori concubinam non superinducat, conf. Dion. Gothofr. *ibid.* 3) Argumento, *d. l. 11. de divortiiis in fine* verbis, *etsi concubinam sibi adhibuerit.* 4) Spectat etiam huc lex Pauli *l. 144. de V. S. Libro memorialis Massurius scribit, pellicem apud antiquos eam habitam, que cum uxor non esset, cum aliquo tamen vivebat, quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari.* Granius Flaccus in libro de jure Papiniano scribit, *pellicem nunc vulgo vocari, que cum eo, cui uxor sit, corpus miscet, quosdam, (legendum quondam, ut jam Pacius emendavit) eam, que uxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam παλλακήν Greci vocant.* Non obs. *l. 3. §. 1. de concub.* Nec adulterium per concubinatum ab ipso (viro) committitur. Nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit,

extra

extra legis poenam est. Casus hic, inquit dissentientes, non potest nisi de viro uxorem habente intelligi. Ego contra; si de viro uxorem habente intelligatur, erit quaestio Domitiana, quia vir uxorem habens, cum soluta jure divino pariter & Romano non committit adulterium, ut partim ex supra dictis, partim ex mox dicendis patet. Ergo verosimile est, per adulterium in hoc loco intelligi *stuprum* argumento l. 6. §. 1. de *adult.* l. 101. de *V. S.* adeoque frustra hanc responsionem a Wissenbachio adductam ad argutias refert Huberus. Interim illud ex haecenus dictis liquet, concubinatum viri uxorem habentis fuisse quidem illis temporibus pro turpi & vitioso habitum, etsi impunem, si v. g. ancilla quis aut libertina, aut ingenua corpore quaestum faciente, ut concubina uteretur, concubinatum autem soluti ceteris paribus fuisse honestum & intrinsicse licitum, ut statim videbimus.

§. XIV.

Quæ igitur de concubinatus Romani & justri matrimonii differentiis jam alii notarunt, non repetemus. a) Ad nostrum scopum pertinet illas differentias notasse. Concubina, non pro adultera habetur, nec pro stuprata, b) nec pro meretrice, c) sed pro ea, quæ uxoris loco interim esset, d) & dignitate saltem ab uxore differret, e) atque pro libitu & sine ulla solennitate dimitti posset, & divertere a viro, nisi patronus esset. f) Liberi vero, ex concubina nati, non succedebant patri, quia non erant in potestate, poterant tamen iis a patre legata relinqui, imo poterant heredes institui. g)

a) Vid. Schardius voce *concubina*.

b) Per l. 6. §. 1. l. 34. §. 1. ad l. *ful.* de *adult.* l. 101. de *V. S.* inter quos textus nulla est contradictio, secus ac arbitratur Schardius d. l. Adde Huberum ad *Insituta de publ. judic.* §. 5. & ad *ff. de adult.* §. 1. & 2. ubi refutat dissentientem Carpzovium.

c) Quia concubina & meretrix, seu ea, quæ corpore quaestum facit, sibi

- sibi opponuntur, *l. 24. de Ritu nupt. l. 3. pr. de concub.* Adde
 Dion. Gothofr. *in not. ad Nov. 91. Leonis lit. i.*
 d) Unde & monebant Jureconsulti incestum vitandum in con-
 cubinatu *l. 1. §. 3. de concub.* Imo & adulterium committeba-
 tur in concubinam, si modo talis fuerit, quæ in concubina-
 tum se dando matronæ nomen non amiserit, utpote quæ pa-
 troni concubina fuerit *l. 13. pr. ad L. 7. de adult. conf. Cujac.*
l. 3. Obs. 18.
 e) *l. 49. §. 4. de legatis 3.*
 f) Argumento *l. 11. de divore. l. 1. pr. de concub.*
 g) Vide plures textus citatos a Wissenbachio *in comment. ad l.*
23. 4. C. de natur. lib.

§. XV.

Concubina-
 zus Romani
 honestas in
 comparatio-
 ne ad concu-
 binatum He-
 bræorum.

Erat igitur tum temporis concubinatus Roma-
 norum etsi Ethnicorum, æque licitus & honestus, a)
 ac concubinatus Hebræorum, imo eo intuitu hone-
 stior, quod turpe apud Romanos haberetur, uxori
 concubinam superinducere, b) quod apud Hebræos
 turpe non erat. c)

- a) Unde concubinatus dicitur per leges nomen assumisse *l. 3.*
§. 1. de concub. ubi adde Gothofr.
 b) Repete dicta §. 13.
 c) Vide supra §. 1.

§. XVI.

Respondetur
 objectionibus
 quasi concu-
 bina sit no-
 men volu-
 ptatis.

Neque obstat hæcenus dictis, a) quod quidam
 afferunt, etiam a Gentilibus turpitudinem concubina-
 tus fuisse agnitam, a Græcis pariter & Romanis pro-
 vocantes ad proverbium philosophorum: Uxorem
 esse nomen dignitatis, mulierem voluptatis, & ad Ju-
 lium Capitolinum, in vita Hadriani memorantem,
 quod Hadrianus dixerit, uxorem esse nomen digni-
 tatis, concubinam vero nomen voluptatis. (b) Præ-
 terquam enim quod ea, quæ hic de philosophorum
 pro-

proverbio c) & dicto Hadriani (d) allegantur, aperte falsa sint, inspectio scriptorum variorum, vitas Imperatorum secundi & tertii seculi describentium, docet, Aëlii Veri dictum, sed insigniter corruptum, occasionem huic errori dedisse, e) aut forte commendationem Casauboni ad idem dictum, f) quamvis, si paulo penitius inspiciatur, ea magis probet doctrinam hæcenus traditam de honestate concubinatus, quam ejus turpitudinem. g)

- a) Ingenui disputatoris est non solum probare thesım, sed etiam respondere ad argumenta dissentientium. Si plures objectiones reperissemus, etiam illas adduxissemus.
- b) Bruckner *decis. jur. matrim. cap. 13. n. 17.* quod in hoc autore eo magis mirandum, quia agnovit, & latius probavit. *ead. cap. 13. & seq. cap. 14.* polygamiam unius viri cum pluribus foemina nec juri divino naturali, nec positivo repugnare; de qua tamen erant majores rationes dubitandi, quam de concubinato.
- c) Nam 1) quæso, quinam sunt illi philosophi, qui dixerunt, *uxorem esse nomen dignitatis, mulierem voluptatis.* Cur nemo allegatur: 2) Suspectum est illud dictum, nam dignitas & voluptas sibi inepte opponuntur. Dignitati opponitur vilitas, vel carentia dignitatis, & voluptati studium gignenda sobolis. Ergo tantum abest, ut illud dictum philosophorum esse possit, ut potius non nisi ab illis potuerit esse inventum, qui omni iudicio philosophico destituuntur. 3) Inepta pariter hic est oppositio uxoris & mulieris, quasi mulier vel *γυνή*, vel apud Græcos, vel apud Latinos in specie concubinam denotaverit, & non utrobique sit nomen generis, uxorem etiam sub se comprehendens, & sæpius, (non semper) simpliciter positum, uxorem tanquam analogatum nobilissimum denotans. 4) Contrarium docet dictum Demosthenis *supra* §. 10. adductum & expositum. Ergo si ad hoc forte respexerunt dissentientes, non laudabiliter oratorem cum philosopho confuderunt,

D

majori

- majori vituperio digni, quod dictum Demosthenis corrupe-
runt, & in alienum plane sensum detorserunt.
- d) Nam 1) Julius Capitolinus non scripsit vitam Hadriani, sed
Ælius Spartianus. 2) In tota vita Hadriani nihil ea de re ex-
tat. 3) Nec præsumendum etiam est de Hadriano, quod tale
quid dixerit, cum scilicet ipse & adulescentum amore ac nupta-
rum adulteriis laboravit, ne amicis quidem servans fidem,
(Spartianus *cap. 11.*) & Antonium suum muliebriter fletus.
(Idem *c. 14.*) 4) Putavi quidem initio, erratum fuisse in
nomine Imperatoris, & cum Julius Capitolinus scripserit vi-
tam Antonini philosophi, hic aliquid de dicto allato me reper-
turum. Sed & ibi ea de re nihil, potius in fine argumentum
novum pro sententia nostra inveni. *Enise est*, inquit Capi-
tolinus, *Fabia, ut Faustina mortua in ejus matrimonium coiret,*
sed ille concubinam sibi adsevit procuratoris uxoris sue femi-
liam, ne tot liberis superduceret novercam. Et honestum con-
cubinatus finem, minime voluptatis aut libidinis extinctio-
nem, sobolis generationi oppositam.
- e) Tandem post tædiosam, & diutius ex studio veritatis conti-
nuatam inquisitionem, inveni, autores hujus dicerii insigni-
ter corrupisse dictum Ælii Veri, de quo sequentia refert Ælius
Spartianus *cap. 5. Idem uxori conquærenti de EXTRANEIS*
VOLUPTATIBUS, dixisse fertur. Patere me per alias
exercere cupiditates meas. Uxor enim dignitatis nomen est,
non voluptatis. Vides hic de extraneis voluptatibus sermo-
nem esse, non de concubina vel pellice. Et tamen Verus di-
xit, concubinam esse voluptatis nomen. Quid dicturi essent
adversarii, si nos tali fide adduceremus autores. Credo eos
gravi cum Zelo nos malæ & pessimæ fidei accusaturos esse. Nos
contra absque affectu illorum pijs fraudes, ut mollissime lo-
quamur, saltem placide ostendimus, & excusandi causas sup-
peditamus.
- f) Ita enim Casaubonus *p. m. 101. Tria sunt conjunctionis hujus*
nomina -- uxor, pellex, amica. Horum unicum est nomen
dignitatis, uxor, reliqua sunt nomina voluptatis. Sed hæc Cas-
sau-

sauboni assertio responsonem capiet ex modo notatis *lit. c.*
Imo ipse statim quoad concubinam se corrigit.

g) Ita enim continuat; *sed cum aliquo tamen discrimine. Nam honestior est pellex, ut que accedat propius ad uxoris naturam. Est enim παλλακή Pilegesch Hebræorum, quasi legitima conjugis dimidium, & ut dicunt ipsi, Pilegescha. Balsamon conciliorum interpres. Παλλακή δε ἐστὶν ἡ νομίμως τῷ συζῶσι, χωρίς γάμου &c.*

§. XVII.

Neque alia mens fuit Imperatorum Christianorum a Constantino Magno, usque ad Justinianum. *Durasse opinionem de honestate concubinatus etiam apud Christianos Imperatore usque ad Leonem philosophum.*

a) Nam & sub his concubinarus unius cum una nec pro scortatione aut actu alio libidinoso, sed pro licito ac honesto fuit habitus. b) Donec Imperator Leo concubinatum prohiberet, c) jure quidem suo, d) sed rationibus tamen ejusmodi, quæ parum persuaderent, concubinatum in se esse statum turpem & illicitum. e)

a) Volebam equidem constitutiones omnes Imperatorum Christianorum ex utroque codice, (Theodosiano & Justiniano repetita prælectionis) & Novellis, quæ de concubinis & naturalibus liberis agerent, pariter in ordinem redigere, earumque historiam tradere, sed, cum & hic labor excederet scopum ab initio præfixum, & istæ leges maximam partem de naturalium liberorum successione ac legitimationibus agerent, adeoque ad præsens negotium non multum conducerent, sufficere hoc loco, monstrasse saltem doctrinam Imperatorum Christianorum de licentia concubinatus. Initio Constantinus M. cujus est *lex unica C. de concub.* Concubinatum in genere non damnavit, sed saltem prohibuit concubinatum constante matrimonio. A Constantino usque ad Justinianum nonprehendimus, ullum Imperatorem concubinatum habuisse pro specie scortationis, Justinianum quod attinet, jam notavit Gothofredus *ad l. 3. §. 1. de concub.* vocari concubinatum ab

eo licitam (seu legitimam) consuetudinem *l. 5. C. ad SC. Orpbitianum* (quæ lex Justiniani est) sed & semi matrimonium & conjugium inæquale in *l. 3. cod.* Quamvis autem *d. l. 3.* nec Justiniani sit, nec de concubinato quicquam in ea extet, non dubito tamen, quin Gothofredus aliam legem Justiniani habuerit pro oculis, & saltem in citatione erraverit. Confer modo notata *ad th. 16. lit. g.* Pergit Gothofredus, concubinam appellari vice conjugem in antiquis inscriptionibus & in Novella 18. *cap. 5.* Justinianum dicere, quod concubina uxorem imitetur. Etsi autem nec id diferte ibi dicat imperator, argumento tamen illo Gothofredus ex *d. c. 5.* usus est, quod Justinianus ibidem ab uxore ad concubinam inferat, & in versic. *sicut enim* statuatur, quod sicut quis legitimæ uxori alias superinducere non possit, sic nec concubina. Adde, quod ex verbis mox sequentibus, (*Et nos non prebemus luxuriantibus, sed caste viventibus legem*) perspicue appareat. Imperatorem eum, qui concubinas plures habeat, ad luxuriantium, contra eum, qui una concubina contentus sit, ad caste viventium classem retulisse, adeoque concubinatum unius eum una nequaquam pro statu libidinoso habuisse. Et quid verbis multis opus est. Ipse Imperator Leo, dum in *Novella 91.* dicit præcedentium Legislatorum constitutiones se abrogare velle, eo ipso fatetur, ante hanc ejus Novellam, concubinatum pro licito a præcedentibus Imperatoribus fuisse habitum.

- c) *d. Nov. 91.* Vixit autem Imperator Leo philosophus, cujus est hæc Novella, plus trecentis triginta post Justinianum annis, *Alb. Gent. de Nuptiis l. 1. c. 6.*
- d) Partim quod in arbitrio principis sit, actus etiam jure naturali licitos & indifferentes, (qualem concubinatum unius cum una fuisse hætenus ostendimus) pro utilitate rei publicæ prohibere, & tales prohibitiones haud dubie subditos in conscientia obligant; partim quod multæ circumstantiæ, quæ præcedentibus temporibus concubinatus usum suadebant, sæculo Leonis cessarent. Ita v. g. Leonis tempore & provinciales magistratus pro-

provincialem foeminam & fenatores libertinam, & liber homo ancillam propriam matrimonio sibi jungere poterat &c. Et ita intelligimus verba finalia *d. Nov. 91. Caterum vite conformem invenire difficile non est.*

- e) Saltem recitabimus verba Leonis. Thesis ejus est: *concubinatus religioni & natura adversatur secundum divina Christianosque convenientia praecepta.* Probatio thesios sequens. *Et quidem si, cum fontem habeas sobrie inde haurire divino jure monere; quia ratione, cum puras aquas haurire liceat, lutum tu mavis. Tum tamen si fontem tu non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes.* Hic apparet, concubinatum cum luto & rebus vetitis comparari quidem, sed eam assertionem non probari, sed praesupponi, adeoque in probatione thesios committi petitionem principii. Liceat tamen hoc loco obiter quaerere. Cur illi, quibus Leo in componenda hac Novella usus est, non adduxerint argumentum ex dicto Paulino *1. Cor. VII, 2. Propter fornicationem suam quisque feminam (γυναικα) habeat &c.* An tum temporis nondum ex illo loco argumentum adversus concubinatum fuit petitum? Et cur non? An quia sentiebant, eum non obstare concubinatum unius cum una, cum & ibi *unus suam feminam habeat*? (Hieronymus *Epist. ad Oceanum. Tom. 2. Epist. p. m. 312. Vide ne hoc, quod dicitur, unius uxoris virum, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas.*) An ob alias rationes. Sane id non omittendum videtur, quod in toto novo testamento concubinae *παλλακῆς* mentio non fiat, cum tamen Apostoli saepius scortationis, adulterii, concubitus sodomitici, mentionem fecerint distinctam, & Apostolus in recensendis operibus carnis *Gal. V, 19, adulterium, scortationem, impuritatem* distincte memoret. An dicemus, sub scortationis voce concubinatum comprehendi? At illo tempore illa scortationis extensio nondum erat recepta, sed haec extensio post aliquot secula demum orta. An non opus erat, ut concubinatus distincta fieret mentio? At quis ad hanc rationem confugeret, cum tamen nullum sit dubium, concubi-

natum & apud Romanos & Græcos fuisse si non frequentissimum, saltem non infrequentem? An denique, quod ex regulis prudentiæ Ecclesiasticæ Apostolus ejus mentionem omiserit, ac videretur, aut penitus eum improbare, si non libidinis causa susciperetur, aut approbare, cum sæpius sub concubinitus specie per abusum palliaretur libido? Nihil determino, sed informationem, solidam tamen & solo autoritatis humanæ præjudicio non subnixam, modeste peto ab eruditioribus, Cæterum ut ad Leonem redeam, ab hoc quidem Imperatore non expectanda erat justa ac prudens eorum, quæ ab Antecessoribus constituta erant, correctio, per ea quæ latius ostendit Albericus Gentilis de nuptiis lib. 1. cap. 6. & Annæus Robertus rerum judic. lib. 2. cap. 17. p. 711. seq.

§. XIII.

*i Occasione, qua
receptum fuen-
nit, concubi-
natum habe-
re pro scori-
tatione, au-
toritas Pa-
trum Eccle-
sia.*

Cum igitur concubinitus & ante nativitatem Christi, ab Hebræis, Græcis, Romanis, & post nativitatem Christi, sub Christianis etiam Imperatoribus, usque ad tempora Leonis Philosophi per integra novem secula (a) pro statu honesto & licito fuerit habitus, jam paucis ostendendum, qua occasione factum fuerit, ut concubinitus etiam unius cum una proscortationis specie postea habitus fuerit. Ubi nullum est dubium, autoritatem Patrum Ecclesiæ pro ratione illorum temporum parum in Philosophia morali verfatorem (b), & imprimis Ambrosii, Hieronymi, Augustini prima hujus opinionis fundamenta jecisse.

a) Nam Leo Philosophus regnavit circa finem seculi noni.

b) Hanc assertionem perspicue probavit Clarissimus Barbeyracus in præfatione ad versionem librorum Pufendorfii de J. N. & G.

§. XIX.

*In primis
Ambrosii.*

Et Ambrosium quidem quod attinet, cum conceptum adulterii forte (a) extenderit ad omnem concubinitum extra legitimam conjugem, (b) & ideo nou-
po-

potuerit de concubinato bene sentire, (c) cœpit etiam contra hunc differere, (d) sed ab Ambrosio quidem non expectanda erat solida doctrina morum, utpote qui alibi adulterium ante Mosen & Evangelium non fuisse prohibitum asserit. (e)

- a) Dubitanter loquor, quia etsi in jure Canonico non deprehenderim alium Patrem Ecclesiæ ante Ambrosium, qui adulterii hunc novum conceptum formaverit, cum tamen non licuerit ob temporis penuriam Patres Ecclesiæ præcedentes Ambrosium evolvere, hic nihil determinare volui. Interim dum Lactantium evolvo, video hunc aliquo modo prævisse Ambrosio, dum libro 6. *divin. instit. c. 27.* sic scribit? *Non enim sicut juris publici (Romani) ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiamsi plures habeat a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex (utique non Mosaica, per dicta superius §. 5. & 6.) in duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distaxerit. Quam sententiam postea etiam repetiit Ambrosius, ut statim videbimus. Interim tamen Lactantius adulterii conceptum non porrexit ad quemvis concubitum extra legitimam conjugem.*
- b) Ambrosius Lib. I. de Abrahamo, unde desumtus *can. 4. C. 52. qu. 4.* *Neque blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab uxore deberur castimonia. Quicquid in ea quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii nomine damnatur.*
- c) Quia concubinatus est concubitus cum ea, quæ non est legitima uxor. Et quod hic non solum de viro, qui uxorem habet, cum Lactantio loquatur Ambrosius, patet ex verbis: *omne stuprum adulterium est.*
- d) Ambrosius in sermone de S. Johanne relato in *can. 9. d. q. 4.* *Dicat aliquis: uxorem non habeo, ideo ancillam mihi sociavi, (qua ut concubina utor) Audi quid dicat scriptura ad Abrahamum: Ejice ancillam &c. Si igitur ancilla filius heres non est,*

est, ergo nec filius est, (quæ qualis quanta?) Cur autem &c. queritur tale contubernium, de quo nati non filii sunt matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur autem ejusmodi suscipiuntur adulterini, qui patri pudori sint, non honori &c. Mulier igitur tua, si talibus moribus prædita est, ut mereatur consortium, mereatur & nomen uxoris. Præsta concubina tuæ libertatem & nomen uxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus.

- c) Ambrosius d. lib. 1. de Abrahamo. Consideremus primum, quia Abrahamus ante legem Moysi & Evangelium fuit, cum nondum interdictum adulterium videretur, pœna criminis ex tempore legis est. Ut taceam, Ambrosium passim ita extollere virginitatem & cœlibatum, ut videatur conjugium considerasse ut statum parum honestum, Dalleus de usu patr. p. 272. Barbeyrac in præfatione citata 9.

§. XX.

Hieronymi.

Sed & Hieronymus, etsi diserte non condemnet concubinatum, (a) non tamen potuit favorabiliter de eo sentire, cum de ipso matrimonio passim contemptim loquatur. (b) Sed & hæc doctrina nævis Hieronymi annumeranda, excusandis forte, non defendendis. (c)

- a) Hieronymus in Epistola ad Eustochium Tom. I. Epist. f. m. 138. edit. Basil. 1537. Unde in Ecclesiis Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam. Unde meretrices univira? Eadem domo uno cubiculo, sæpe uno tenentur lectulo, & suspiciosos nos vocans si aliquid existimamus. Nescias hic, an omnem concubinatum improbet, an vero saltem novum aliquod concubinarum genus. Nam omnem concubinatum non poterat novum conjunctionis genus dicere. Idem in Epist. ad Oceanum d. T. 1. f. 198. Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitie frenæ laxantur, & solo supra atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillas libido per-

mit-

mittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, æque non licet feminis, æque non licet viris. Conf. Alber. Gentil. de nupt. lib. 1. c. 5. p. 25. Hic quidem Hieronymus cum Lactantio adulterii conceptum extendit ad virum, non tamen diferte ad concubinatum. Idem in alia Epistola ad Oceanum T. 2. p. 319. seq. contra eos disputans, qui docuerant, eum qui ante baptismum uxorem habuerat, & post baptismum alteram priore mortua duxerat, non posse fieri Episcopum, elegantem instantiam dat de concubina p. 321. *Queram & illud. Si quis & ante baptismum habuerit concubinam, & illa mortua baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis, posse fieri, quia concubinam habuerit, non uxorem, conjugales ergo tabule non coitus ab Apostolo condemnatur.* Subjungit statim. *Multos videmus, ob nimiam paupertatem uxorem fornicam declinare & ancillas suas habere pro uxoribus (in concubinato) susceptosque ex his liberos colere ut proprios: qui si forte ditati ab Imperatore stolam ipsius meruerint, confestim Apostolo colla submittent & inuiti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale rescriptum eadem tenuitas impetrare non quiverit, cum Romanis legibus scita Ecclesie mutabantur?* Hic obscurior est Hieronymus, ut nescias, an concubinatum istum improbet, an toleret. Denique ad cap. 5. Epist. ad Ephes. qui locus refertur can. 2. C. 32. q. 2. *Sicut non omnis congregatio hæreticorum Christi, ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus, sic non omne matrimonium, quo non viro suo secundum præcepta Christi uxor jungitur, rite conjugium appellari potest, sed magis adulterium.* Hic equidem concubinatus non nominatur, sed tamen facile ista Hieronymi assertio ad concubinatum extendi poterit.

- b) Vide Barbeyrac. d. l. Adde cap. 4. C. 32. qu. 2.
 c) De his Hieronymi nævis vide Barbeyr. d. l. & ibi citatos. Conf. Dn. Præsid. in cautel. circa præcogn. jurispr. Eccles. cap. 5. §. 7. & 8.

Fort. summum
vero Augu-
stini,

§. XXI.

Denique Augustinus sæpius concubinatum omnem condemnavit, a) sed absque rationibus justis, b) imo ipse fatetur, quod ex Decalogo probare nequeat, concubinatum esse speciem fornicationis, c) & alibi rationem suppeditat, concubinatum defendendi. (d) Sed quam graviter ipse Augustinus in variis doctrinæ moralis capitibus erraverit, jam ab aliis offensum satis. (e)

- a) Augustinus *Serm.* 243. *de tempore* adud Dedekennum *Part.* 3. l. 1. *Secl.* 3. n. 1. concubinatum dicit gravius esse peccatum, quam adulterium, quia publice fiat, Idem l. 5. *Homil.* 49. unde desumptus *can.* 6. *dist.* 37. *Fornicari vobis non licet, sufficienter vobis uxores. Audiatur Deus, si vos surdi estis, audiant angeli, si vos contemnitis, concubinas vobis habere non licet, etsi non habetis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis & ducatis uxores tanto magis damnatio vocis erit, si volueritis habere uxores & concubinas.* Idem *de bono conjugali* c. 14. relato in *can.* 5. C. 32. q. 2. *Concubina ad tempus adhibita, nec, etiamsi causa filiorum concumbant, justum faciunt concubinatum suum.* Denique *ibid.* c. 3. & in *jure Canonico cap. seq. 6. d. q. 2.* Solet queri, cum masculus & femina nec ille maritus nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocanda. Et potest quidem fortasse, non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa juncti sint, non tamen vitaverint &c. *Ceterum &c.* si aliquam sibi vir ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam vel honoribus vel facultatibus suis inveniat, quam comparem ducat, animo ipso ADULTER est, nec cum illa

illa quam cupit invenire, sed cum illa, cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

- b) Nam prius locus ap. Dedekennum præsupponit concubinum esse peccatum, non probat. Secundus *can. 6. dist. 34.* floſculis quidem oratoris & exclamationibus (*audiat Deus, audiant angeli &c.*) utitur, nulla ratione. Quamvis illas exclamaciones admiretur & commendet Gonzalez Teller *ad capit. 20. de sponsal. & matrim. f. 45.* Tertius & quartus *c. 5. & 6. C. 32. q. 2.* pariter ne umbram quidem rationis alicujus ostentant, sed Augustinus quasi pro tribunali de simplici & plano pronunciat.
- c) Momentum totius controversiæ in eo situm erat, utrum concubinus unius cum una liberorum procreandorum causa initus, sed cum libertate dimittendi aut recedendi, sit status turpis & fornicationis species. Hoc debebat Augustinus adducta saltem vel minima ratione probare. Sed ut vidimus, nullam attulit. Quin potius in *Can. 11. caus. 32. q. 4.* (qui textus desumptus est ex *questionibus in Deuterom.*) ita loquitur, *Omnis machia etiam fornicatio dicitur in scripturis. Sed utrum etiam omnis fornicatio machia dici possit, non mihi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si non omnis fornicatio etiam machia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri, qui uxores non habent, cum feminis que maritos non habent, (quorum etiam ex mente Augustini pertinet concubinus) utrum inveniri possit ignoro.* Habes Augustini confessionem. Jam vide, quomodo se ex hoc dubiæ expedit. *Sed si furti nomine bene intelligitur illicita usurpatio rei aliena, profecto & nomine machia omnis illicitus concubitus prohibitus debet intelligi.* Vides Augustinum redire ad punctum circuli, unde cœperat discurrere. Quæritur, an concubinus sit prohibitus & turpis. Affirmatur, ratio, quia est fornicatio. Objectio, falsum hoc nec in sacris literis sub fornicatione comprehenditur. Resp. Imo comprehenditur, Instantia: Proba. Responsio, non possum quidem difertis verbis scripturæ probare, sufficit, quod sub fornicatione

catione intelligatur omnis concubitus illicitus, & adeo (en-
reditum ad punctum circuli) concubinatus.

- d) De polygamia Patriarcharum ipsi a Fausto objecta respondet
Augustinus in cap 7. C. 32. q. 4. *Quod* (matrimonium poly-
gamicum Jacobi) *quando mos erat, crimen non erat.* Cujus
dicti alius sensus esse non potest, quam polygamiam non re-
pugnare juri divino universali, sed ejus prohibitionem ad leges
positivas easque particulares pertinere. Quod si ergo de po-
lygamia sic sensit Augustinus, cur non majori ratione quis ad-
versus ipsum de concubinato urgere posset. *Concubinatus*
quando mos erat, crimen non erat, sed pro crimine demum post
legem prohibentem habendus est.
- e) Lege saltem Barbeyracum d. l. & obstupece. Adde tamen
cautelae Dn. Praesidis d. c. 14. § 9. 10. 11. inculcatas.

§. XXII.

*Non tamen
mox in Ec-
clesia ante
Novellam
Leonis rece-
pta.*

Sed fuerunt saltem hæc tum temporis privatae
opiniones horum Patrum, non in ecclesia commu-
niter receptæ, haud dubie ob evidentem rationum
justarum defectum. Quin potius adhuc post Ambro-
sii mortem in Ecclesia concubinatum pro statu licito
ac honesto aut saltem non inhonesto fuisse habitum,
docet canon concilii Toletani primi, a) nequaquam
de uxore justa absque pactis dotalibus ducta loquens,
b) & locus Isidori, c) ut canones Pseudo Apostolicos
d) taceam. Nec verosimile est, ante Novellam il-
lam Leonis concubinatum in aliquo concilio fuisse
prohibitum, quia haud dubie locus ille haftenus fu-
isset ex tenebris in lucem protractus. e)

- a) Fuisse illud concilium circa finem seculi quarti, aut initium
quinti, adeoque ante tempora Hieronymi & Augustini, sed
post mortem Ambrosii habitum docet Joh. Ludov. Hartmann
Tom. 3. *Concil. illustr. p. 395. seq.* verba concilii in *Can. 17. hæc*
sunt: Si quis habens uxorem fidelis, concubinam habeat, non
communicet. Caterum is qui non habet uxorem, & pro uxore
con-

concubinam, a communione non repellatur, tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinae, (UT EI PLACUERIT) sit conjunctione contentus alias vivens abjiciatur, donec desinat, & ad penitentiam revertatur. Totus contextus ostendit, concilium loqui de concubinato iusto matrimonio contra distincto. Et quamvis canon 4. dist. 34. verba canonis 17. adducta non integra proferat, tamen & ibi videre est, sermonem esse de concubinato, non matrimonio iusto.

- b) Occasionem huic inepto effugio dedit Gratianus, qui ut aliquid afferret, quo dissensum concilii Toletani a sententiis memoratorum Ecclesiae Patrum tolleretur, praemisit dicto can. 4. dist. 34. *Concubina hic intelligitur, quae cessantibus legalibus instrumentis unita est, & conjugali affectu adiscitur. Hanc conjugem facit affectus, concubinam vero lex nominat.* Quodsi hic sensus Gratiani esset, ad matrimonium iure naturae sufficere intentionem generandi cohabitatione continuata sobolem & talem affectum conjugalem etiam in concubinato esse, verum quidem dixisset, sed id non fuisset sufficiens ad contradictionem Patrum tollendam. Verum ostendunt frequentia ap. Gratianum post dict. can. 4. quod per conjugalem affectum intelligat intentionem individuae consuetudinis, & sic falso explicat concilium Toletanum, utpote quod haud dubie de concubina loquitur, quae assumta est interim loco uxoris cum libertate dimittendi. Observantes hoc alii, Gratianum non recte explicasse mentem concilii, dicunt, equidem per concubinam intelligi talem, quae vera quidem est uxor, sed non legitima, verum talis, quae alicui sine solemnitatibus Ecclesiasticis est sociata. Vide Zieglerum in notis ad Lancelottum lib. 4. tit. 8 §. ult. p. 993. Hi si per veram uxorem intelligant uxorem secundariam & vice uxorem, recte quidem canonem explicant, sed tamen dissensum Patrum ita non conciliant. Sin per veram uxorem intelligant cum intentione individuae consuetudinis & affectu maritali ductam, aequè falso ac Gratianus sensum concilii Toletani exponunt, Conf. Havemann. Gamol. lib. 3. tit. 2. §. 5. Wissenb., ad tit. Cod. de concub.

- c) Vixit Isidorus Hispalensis seculo septimo, adeoque diu post Hieronymum & Augustinum. Hic *in libro de distantia veteris & novi testamenti* inter alia & hanc differentiam ponit, relata a Gratiano *c. 5. dist. 34. Christiano non dicam plurimas sed nec duas simul* (vel uxores vel concubinas, ut in veteri testamento) *habere licitum est, nisi unam tantum aut uxorem aut loco uxoris, si conjux deest*, (in quo iterum a Veteri Testamento nova differentia sita est) *concubinam.*
- d) Extat in canonibus illis Apostolicis 17. *Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt. T. 1. concil. illustr. p. 106.* Hic equidem interdicitur concubinitus Clericis sed non Laicis. Quamvis autem constet, canones illos esse supposititios, & seculo demum quinto aut ferius fictos, illustrationis tamen gratia eo uti possemus, quod tempore fictionis hujus nondum creditum fuerit, concubinatum in uniuersum esse illicitum, nisi constaret, a multis credi ab hæreticis eos canones esse compositas. Vide Ruelium *in disc. promissali ad illos canones d. Tom. I.* Ergo hoc quidem argumento superselebo.
- e) Cum hic uersemur in negativa, probatio a nobis non postulanda, sed ostendendus erit locus ex concilio concubinatum damnantibus. Deprehendi equidem, postquam hæc scripseram, Gonzalez Tellez *ad cap. 6. de cohab. Cler. & Mul. f. 74.* jam a primis Ecclesiæ seculis putare prohibitum esse in variis conciliis, concubinatum tam laicorum, quam clericorum, atque provocare ad exempla quædam, quæ ipse adduxerit *in concil. Elibert.* Sed quemadmodum in ipso concilio Elibertano nulla talis prohibitio legitur, ita commentarius ille Tellez ad istud concilium non est ad manus, unde non possumus ad illam objectionem distinctius respondere.

§. XXIII.

Imo etsi nullum sit dubium, Leonem philosophum adeo primum esse, qui sententiam Augustini de

de concubinato publica lege approbavit; a) uti tamen non constat, an & quam diu in Imperio orientali ista novella Leonis observata fuerit, b) ita quod jus Civile imperii occidentalis attinet, notum est, Leonis Novellas non habere auctoritatem probandi, c) imo quod jus canonicum concernit, quo hodie utimur, mirandum est, quod in decretalibus Epistolis Pontificum nullus titulus extet de concubinato, d) ut adeo non sit a vero abfimilis sententia ICorum celeberrimorum, jus, canonicum non prohibere concubinatum. e)

a) Per dicta §. 17. 21. 22.

b) Sed confer tamen infra notata ad §. 32. lit. e. n. 4.

c) Quia tempore Leonis Philosophi imperium occidentale jam erat ad Germanos translatum. Postea vero jus Justinianicum quidem in Germania fuit suo modo receptum, nunquam Novella Leonis.

d) Non obstat totus titulus de cohabitatione Cleric. & mul. item cap. si concubina ss. de sententia excomm. ubi variae poenae Ecclesiasticae in concubinas & concubinarios constitutae leguntur. Nam resp. (1) Textus illi non pertinent ad concubinas in genere, sed ad concubinas clericorum in specie. (2) Ratio earum non tam quaerenda est in turpitudine concubinitatus in se, quam in laesione voti castitatis, quod clerici profitebantur. (3) Neque has tamen constitutiones habuisse effectum, ut patebit ex dicendis §. 27.

e) Vide Zieglerum ad Lancell. lib. 4. tit. 8. §. ult. p. 993. Wifsemb. ad cod. tit. de concubin. p. 216. videlicet ob dict. c. 4. & 5. dist. 34. Franc. Hotman. de spuris & legitimatione cap. ult. Conf. Havemann. Gamol. synopt. l. 3. tit. 2. §. 5. Etli enim retulerit sententias Augustini, tamen etiam retulit sententiam Isidori & Concilii Toletani, & Augustinus partim certam concubinitatus speciem admittit c. 6. C. 32. q. 2. partim ratione destituitur. Conf. dicta superius §. 21.

§. XXIV.

Licentia concubinatus sub imperatoribus Germanis.

Adjuvat vero valde conjecturam de durante licentia concubinatus in Imperio certe occidentali, quod, si evolvas capitularia Regum Franciæ & Imperatorum Germanorum, deprehendas perspicue, concubinatum viri, qui uxorem jam habet, quidem prohibitum legi, a) sed sub multa pecuniaria, b) ratione eorum autem, qui uxores non habebant, mansisse quidem differentiam inter uxorem & concubinam, concubinatum & matrimonium, sed saltem quoad perfectionem & honestatis gradum. c) Ut taceam exempla d) illustria natorum ex concubinis pro infamibus non habitorum, sed in bonis paternis succedentium. e)

- a) Capitulare Caroli M. Ludovici Pii colligente Ansegiso l. 6. cap. 230. (apud Baluz. T. 1. p. 962.) *Uxorem habentes nec pellicem nec concubinam habeant.* Idem dicit cap. 433. eod. lib. 6. & lib. 7. cap. 336. Adde *Addit.* 2. cap. 23. (d. T. 1. p. 1145.)
- b) Pipinus Rex Italiae, in capit. 34. (d. T. 1. p. 540.) concubinatum uxoris prohibuit, sub poena Wergeldi.
- c) Capitulare Ansegisi lib. 7. cap. 59. (T. 1. p. 1039.) *Nam omnis mulier viro juncta uxor est viri &c. Itaque aliud est uxor, aliud concubina &c. Non est dubium, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur, nuptiale non fuisse mysterium (id est sacramentum matrimonii, ut ex Hincmari epistolis perspicue probat Baluz. in notis ad Capitul. Tom. 2. p. 1234.) & capit. statim sequente 60. Non est conjugii duplicatio, quando ancilla relicta uxor adsumitur, sed profectus est honestatis.* Adde capit. 105. d. lib. 7. quod hactenus excerpta latius repetit & declarat.
- d) Ne nobis objiciatur, exemplis non esse judicandum, sed legibus.
- e) Ita notum est, Pipinum Crassum, majorem domus, sub linea Merovingica præter Plectrudem, conjugem legitimam, in concu-

concupinatu habuisse Alpaidem & ex ea Carolum Martellum genuisse. Ei quamvis Clerus huic concubinatu adversaretur, eo tamen non obstante, Carolum hunc Martellum etsi notum Patri successisse. *Vide Lehmann, Chronic. Spirensi lib. 3. cap. 19. & 20.* Ita Arnolphus, Carolomanni Ludovici Germanici filii, filius notus, Rex Germaniæ & Imperator factus. Et nullum est dubium, seculo nono, decimo & sequentibus concubinarum virorum & illustrium, in Italia pariter, & Germania, & reliquis Europæ partibus, fuisse exempla non infrequentia, nec usquam legi, privatis & non uxoris concubinatum, esse prohibitum. Etsi autem Ludovicus ius in *Capitulari anni 816.* liberos concubinarum regiarum a successione excludat, admonet tamen fratrem seniore, liberis legitimis deficientibus succedentem, ut cum liberis regis ex concubinis natis misericorditer agat.

S. XXV.

Videmus jam, quanam fuerit ratio, cur concubinatus non potuerit abrogari illis temporibus, etsi multipontifices & Episcopi serio id agerent, ut abrogaretur. Sane nullum est dubium, multas propositiones ut verissimas seculis illis jam fuisse receptas, ex quibus sua sponte fluebat, concubinatum esse statum inhonestum. Nam 1) matrimonium habebatur jam seculo nono & decimo pro sacramento (a) 2) Ad auctoritatem majorem huic sacramento conciliandam multum conducebat persuasio concubitum omnem non sacramentalem i. e. non cum legitima uxore esse illicitum, imo fornicationis & adulterii speciem. (b) 3) Non habebatur pro matrimonio conventio partium privata, nisi accederet benedictio sacerdotalis publica. (c) 4) Dimissio uxoris citra adulterium credebatur esse contra prohibitionem Christi, etiamsi alias gravissima divortii causa subesset, quæ etiam in prioribus

*Rationes
contra licen-
ciam concu-
binatus.*

bus post Christum natum seculis ab Ecclesia fuisse⁴ admiffa (d) 5) Cessabant aut cessare credebantur causa permissi olim concubinatus apud Hebræos & Romanos, quas jam supra hinc inde recensuimus. (e)

a) Vide modo notata *ad thes. preced. lit. c.*

b) Ex doctrina videlicet Ambrosii & Augustini *supra* §. 16. & 21. exhibita. A quibus repetit Gratianus *post. cap. 2. C. 6. qu. 1. Fornicationem esse genus omnis concubitus illiciti extra uxorem legitimam.* Sed non magis hanc assertionem juri Hebraico Romano ignoratam ulla ratione probat, ac Augustinus. Adde, quod jam a temporibus Augustini videatur constanter in Ecclesia doctum, & post collectionem Gratiani in seculo 2. etiam communiter creditum esse, adulterium ex jure universali & jussu divino esse, etiam concubitum mariti cum soluta (quamvis hæc sententia repugnaret juri Mosai- co & Romano *vid. can. 13. 15. 16. caus. 32. qu. 6.*

c) Vide Hochmann. *de bened. sacerdot. cap. 2. §. 29. seq. p. 58. seq.*

d) Vide Selden. *de Uxor. Hebr. lib. 3. cap. 28. seq. ad finem libri.*

e) Scilicet licentiam polygamiae apud populum Hebræum & interdictionem nuptiarum apud Romanos cum ancillis, libertis, provincialibus.

§. XXVI.

Rationes
contra licen-
tiam concu-
binatus.

Contra haud dubie obstiterunt aliæ rationes non minus prægnantes, quæ concubinatus universi abrogationem impediunt. 1) Concubinatum libidinis causa initium non confundendum esse cum concubitu scortationis evitacionem intendente. (a) 2) Posterioris hujus causas subesse honestas partim intuitu juvenum, b) partim intuitu viduorum. (c) 3) Doctrinas illas de sacramento matrimonii & conceptu fornicationis, ut bene omnes doctrinas matrimoniales

ies, eo tendere, ut sub prætextu pietatis Laici Clericorum imperio plusquam despotico subjicerentur. (d) 4.) Et si quis in conjunctione cum concubina habeat intentionem eam non derelinquendi, meliorem tamen esse hoc intuitu conditionem ejus, qui concubinam habet, quam qui uxorem, si postea justa causa eam dimittendi oriatur. (e) &c.

- a) Qualem hactenus ostendimus fuisse Concubinatum Hebræorum & Romanorum. Quod si dicas sæpe tamen palliari libidinem sub titulo concubinatus, concedam, Sed propter abusum tamen non statim tollitur usus. Palliatur sæpe libido sub specie matrimonii. Sed audi, quid respondeat Augustinus *can. 3. C. 32. q. 2. Quicquid inter se concugati immodestum, inuerecundum, sordidum gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum &c.*
- b) v. g. Si non habeant donum continentiae, &c. non possint tamen, ob deficientia media sustentandæ uxoris justæ, talem, quæ statui eorum æqualis sit, invenire, ducendo autem vilioris conditionis fœminam vel status sui dignitatem prostituunt, vel etiam spem omnem futuræ promotionis sibi præcludant, &c.
- c) Ne ducendo secundam & tertiam conjugem & multiplicatione liberorum legitimorum, conditionem liberorum primæ matrimonii miseram reddant. Huc pertinet exemplum Antonini Imperatoris supra adductum § 16. *lit. d.*
- d) Meretur dignitas materiæ, ut peculiari dissertatione imo integro volumine hæc observatio ad oculum demonstraretur, leges connubiales plerasque a Clero pontificio sub specie pietatis in orbem Christianum noviter introductas, primario eî fini inservisse, ut sub intolerabili jugo Laicos detinerent, ipsi videlicet ab hoc jugo exempti, cum sibi ipsis omnem matrimonii legitimi usum interdixissent. Et si vel istud ex historiis per secula colligeretur, quam tyrannidem sub hoc prætextu in ipsos Reges Christianos exercuerint Pontifices, & quantis astutiis usi fuerint, quicquid voluerint ab illis hoc

medio extorquendi, suppeditarer non parvo volumini scribendo materiam sufficientem. Speciminis loco potest esse, quid inter Henricum VIII. Angliæ Regem & Ponticem hac parte gestum fuerit, & quomodo tandem ista tyrannis Papalis anam dederit, ut Henricus IX. jugum papale excuteret.

- c) Nam si justa esset uxor, non poterant secundum traditam juris canonici aliam ducere, etiamsi adultera esset, nisi dispensatione impetrata à Papa quam difficile obtinebant, imprimis privati. At concubinam poterant ex justa & gravi etiam alia causa, sine præcedente impetratione à quovis superiore, repudiare.

§. XXVII.

*Vera ratio
concubina-
us tam diu
tolerari la-
scivia Cleri-
Pontificii.*

Sed hæ rationes quidem, etsi non nullius ponderis, non movebant Pontifices, ut concubinatum, pro potentia, quam in seculo duodecimo & sequentibus sibi jam paraverant, non penitus abrogarent, Retinebat potius eos lascivia propria, & eminens Cleri pene totius Pontificii, cui cum matrimonio omni interdixissent, & tamen donum continentiae ipsi concedere non possent, permittendæ erant libidines omnis generis nefandæ, & adeo etiam libidines sub specie concubinatus palliatæ, ita ut clericus ille pro casto haberetur & laudando, qui una saltem concubina contentus esset. Hoc vero præsupposito non tutum videbatur, laicis omnem concubinatum velle interdicare.

Huc pertinet charta Ludovici VI. Regis Galliæ adducta Dufresnio in Glossario sub voce concubina. Ut Clerici ejusdem Ecclesie, sicut usque modo vixerunt, permaneant: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi Subdiaconi nullatenus deinceps uxores concubinas habeant: ceteri vero cujuscunque ordinis Clerici propter fornicationem licentiam habeant, ducendi uxores (concubinas.) Pergit Dufresnius, Concubinas prætere

terea olim toleratas vel non omnino prohibitas, vel denique adeo hunc invaluisse abusum, ut eas tolerari necessum iudicarent Pontifices, tamen si subinde variis in conciliis (at in quibus?) dominatus sit colligere licet ex concilio Vermeriensis anno 752. c. 7. ex Nicolao I. P. P. Epist. 59. & in resp. ad Bulg. cap. 3. ex Johanne VIII. Epist. 198. Vide Crisconium in Brev. c. 230. 231. adeo ut etiam cum uxore legitima concubinam habere quodammodo licuerit, quam uxoris appellatione donant capitula Herardi Archiep. Turon. cap. 110. Idem Dufrenius voce Focaria: Præsertim Focarie appellata Presbyterorum & Clericorum concubina (olim concubina militum l. 2. C. de Don. int. V. & VX. l. 3. C. de cond. insert.) Gerardus de Schueren in Vocabul. Focaria: ein huere by den Hert. &c. Pertinet etiam huc ex gravaminibus nationis Germanicæ in comitiis Noriberg. 1521. propositis gravamen 31. ap. Schilter. de libert. Eccles. Germ. l. 7. c. 2. p. 582.) Sæpenumero compertum est, cum consecratis præsertim sacerdotibus per jura canonica legitime uxores sint interdictæ, quod de hinc pudicitiam matronarum, virginum laicorum scilicet uxorum, filiarum sororum attentant, ac noctu inter diuque sollicitent. Efficiunt quoque per assiduum ac indefessum laborem, partim muneribus, donis ac blanditiis, ut complures honestæ aliqui virgines & matrone, partim etiam in secretis, quas, vocant, confessionibus, diuturna opera labefactentur, ad peccata offendiculaque commoveantur, nec raro etiam evenit, ut hi uxores ac filias maritis patribusque detineant & remorentur, minantes interim gladio, aqua, igne. ulturos repetitas uxores. Atque tantorum malorum segetem ex libidine insana contrahunt &c. durasse vero concubinarum clericalium abusum usque ad seculi decimi sexti initium argumento est scriptum satyricum Demeretricum in suos amatores, & concubinarum in sacerdotes fide quodlibet Heydelbergenfis questiones salibus & sacietis plena &c. quod a Jacobo Wimpfelingio acceptum Crado Uldenheimius scholæ Schletsiadiensis præfectus anno. 1501. typis imprimi curavit.

§. XXVIII.

Primus in-
ter Pontifices
Leo. & initio
seculi 16 con-
cubinatum
prohibuit, a-
stute magis
quam serio.

Tandem tamen paulo post initium seculi decimi sexti, primus, quod sciam, Leo X. Pontifex in Concilio Lateranensi prohibuit Clero, non libidines concubinato turpiores, sed concubinatum. Videlicet pro astutia, qua pollebat, ut Laicis ora obduraret con-querendi de lascivia Cleri, cum ipsimet non raro sub specie concubinatus libidinem palliarent. Quare & ita prohibitionem illam concubinatus Clericalis direxit, ut verbis quidem gravissimis videretur detestari istum Cleri concubinatum, & serio rem agere in ejus abrogatione, cæterum, si accuratius rem perpendas, id revera egit, ut laicis inde ægre fieret, & Clerici facile totam illam prohibitionem eludere possent.

Extat illa prohibitio in septimo decretalium *lib. 5. tit. 16, cap. 2.* Præcessit quidem illam prohibitionem Leonis decretum Concilii Basileensis, relatum a Gonzalez Tellez *ad cap. 6. de cohab. cleric. & mulier. p. 74. & 77.* sed tantum in admonitione subsistens nullam poenam dicitans. Cæterum meretur observatio thesæos nostræ peculiarem dissertationem. Hic saltem rem in summam contrahamus, 1.) Docet illud capitulum non obscure, laborasse totum clerum & omnes adeo superiores, etiam Clericos, imo Pontifices ipsos, concubinatum valde libidinoso 2) & tamen jubet Pontifex, Clerum vitiosum corrigendum esse, non a Laicis, sed a superiore Clero. 3) Quod si hic poenam neglexit, eum coercendum esse a Clero adhuc superiore, & hunc denique ab ipso Papa. Quis hic non videret, astute elidi a Pontifice querelas Laicorum, cum concubinariis non facile soleat punire concubinarium 4.) Hortatur quidem Laicos, ut a concubinatu omni, (etiam non libidinoso,) abstineant, urgens doctrinas hæcenus ab universo populo receptas, (quas in superioribus satis examinavimus) quod omnis fornicatio sit prohibita in sacris literis,

ris, & quod Apostolus consilium det, ut qui se continere nolit, uxorem ducat; adeoque concubinatum Laicorum non diferte prohibet. 5.) Sed tamen Laicos huic monito non parentes non relinquit puniendos magistratui laico, sed hortatur clerum, ut divini observantiam præcepti canonicis remediis (i. e. excommunicatione) omni studio introducere laborent. 6.) Certus adeo erat Pontifex, vel Laicis ita obturatum iri, ne amplius clamarent adversus cleri concubinatum, vel, si clamare pergant, Clerum per hoc capitulum habiturum mille occasiones agre faciendi laicis, nullam vero Laicos, Clerum adigendi ad observantiam hujus capituli. Et, nisi me omnia fallunt, hæc etiam genuinus ratio est, cur Laici, in Gravaminibus anno 1533. propositis *ad th. præced. excerptis*, de reliquis libidinibus Cleri quidem graviter conquesti sint de concubinato clericali vero ne hiscere quidem fuerint ausi; quod factum non esse, antea valde mirabar.

S. XXIX.

Quamvis vero haud dubie multi ex Laicis postea sæ-
 pius in conventibus imperii de libidinibus cleri variis
 conquesti fuerint, nihil tamen obtinere potuerunt,
 quam ut abolitio libidinis Ordinationi Politicæ Au-
 gustanæ 1533. sed verbis nimis generalibus, & maxi-
 me frigidis, infereretur, quibus tamen etiam concu-
 binatus notaretur, etsi ejus diferta mentio non fie-
 ret, & verba obscuriora essent, utrum omnis con-
 cubinatus iis esset prohibitus.

*Postea inor-
 dinat. Polit.
 1539. eadem
 prohibitio.
 sed frigida
 nimis repeti-
 ta.*

Res patet ex verbis dict. Ord. Polit. tit. 33. von leichtfertiger
 Beymohnung. Dieweil auch viel leichtfertiger Persohnen
 außserhalb von Göt auffgesetzter Ehe zusammen wohnen/
 auch der öffentliche Ehebruch nicht gestrafft, sondern gestat-
 tet, dadurch der Allmächtige, nachdem er wieder sein Götts-
 lich Gebot, hoch beleidigt, auch zu vielen Aergernissen Ur-
 sach gibt: derohalben ordnen und wollen wir, daß ein jede
 geistlich und weltliche Obrigkeit, der solches ordentlich zus-
 gehö-

gehöret, ein billich Einsichens haben soll, damit solche öffentliche Laster der Gebühr nach censilich gestraffe und nicht geduldet werden. Concubinatum hic simul prohiberi docent verba: aufferhalb von Gott auffgesetzter Ehe. An omnem? dubium ob verba: viel leichtfertiger Persohnen. Ratio cur ita obscure & generaliter hæc sint posita, facile petenda ex dictis ad §. preced.

§. XXX.

Nec initio reformationis concubinatus omnia pro turpi habitus.

Sed nec Lutherum & Theologos Wittebergen-
ses initio reformationis concubinarum omnem pro
statu turpi & valdescandaloto habuisse, docent verba
consilii a Theologis Wittenbergensibus anno 1539.
Philippo Landgraffo Hassiæ dati. (a) Ut taceam, quod
in consiliis matrimonialibus a Sarcerio paulo post ini-
tium reformationis edicis, nihil vel certe parum de
concubinato, illo tempore tamen adhuc satis fre-
quente, agatur, nec ille ut prohibitus & turpis no-
tetur. (b)

a) Edidit hoc consilium Daphnæus Arcuarius in der Betrachtung vom heiligen Ehestande. Autores ejus sunt, vel certe ei subscripserunt, præter alios præcipui Martinus Lutherus, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, Antoninus Corvinus &c. Extat illud, sed ut apparet, valde mutilatum & emendatum, etiam in Sarcerii *Corpore juris matrimonialis f. m. 273. seq.* Conf. Michaelem Siricium *de uxore una cap. I. p. 44.* Verba ad quæ respicio hæc sunt, ap. Arcuarium. *p. 237. Quod si denique vestra Celsitudo omnino concluderit, adhuc unam conjugem ducere putamus, id secreto faciendum, uti superius de dispensatione dictum, nempe ut tantum V. Celsit illi persone, ac paucis personis fidelibus constet Cels. V. animus & conscientia sub sigillo confessionis. Hinc non sequuntur ALIQUIS MOMENTI contradictiones, aut SCANDALA. Nihil enim est iniuriati, principes CONCUBINAS aliere &c. Inungendus tamen cum hoc loco erit alius Lutheri locus ex T. 7. *Je- nonis Germ. fol. 425. Daß ihr Fürsten zum Theil den Holts Weg.**

Weg gehet, da habt ihr leider dahin gebracht mit eurem bösen Exempel, daß schier der Vaur nicht mehr will für Sünde halten, und habt uns zu thun gemacht, daß wir mit aller Mühe schwerlich den Ehestand sein löblich und ehlich erhalten, ja wieder anrichten können.

- b) Prima editio prodit Anno 1573. secunda auctior anno 1569. Etiam in secunda editione nihil in toto opere inveni de concubinato, nisi fol. 224. seq. tractatulum non nemius sub rubrica: Ein kurzer Auszug von Ehesachen, aus gemeinen und doch vornehmlich Päpstlichen Rechten in Fragstücke und Antwort gestellt: darinnen zu sehen, daß es die Canonisten auch nicht allezeit so schnurrecht mit den Ehesachen trossen haben. Derhalben kein Wunder: ob noch Leute seyn, die hierinnen etwa straucheln. Quod sic intelligo: Theologi tum temporis passim, nec sine ratione monuerunt, Canonicum jus multa falsa & impia docere, etiam in causis matrimonialibus. Jureconsulti vero, cum non aliam haberent normam pronunciandi, quam jus Civile, & Canonicum, & in materia nuptiarum jus canonicum præ civili esset receptum, pergebant pronunciare secundum jus Canonicum. Hoc pacto vero siebat, ut principes sapius consulere Theologos in causis matrimonialibus. His vero, rejecto jure canonico, saepe aqua harebat, unde sumerent fundamentum novum. Nam Theologia scholastica hic videbatur æque suspecta ac Jus Canonicum; philosophia moralis Aristotelis erat insufficientis; doctrina juris naturalis tum adhuc in puteo latebat; lex Mosaisca in universum ob concessionem polygamie & divortiorum non poterat esse norma adæquata &c. ergo fluctuabant & variabant in suis responsis, & consiliis, Icti hec videntes, haud dubie Theologis iterum objiciebant, hos esse fructus Juris Canonici rejecti, & facilius esse normæ imperfectæ navos arguere, quam aliam normam perfectiorem substituere. Huic scornati videtur oppositus esse hic tractatulus. Qui, ut ad scopum nostrum revertar, de concubinato fol. 133. b. præter definitionem concubinatus, & annota-

G

tam

tem differentiam juris canonici & civilis quoad licentiam concubinatus, ne verbum quidem addit, unde colligere possis, quænam sit Autoris sententia de hac licentia.

S. XXXI.

Exemplum illustre concubinatus liciti, adhuc in medio seculi decimi sexti.

Quod vero adhuc post medium seculum decimum (sexum creditum fuerit, concubinatum non omnem libidinis esse speciem, sed potius quosdam concubinatus pro fine habere evitationem vagæ libidinis, & scortationis, & quod adhuc initio seculi decimi septimi, liberi ex tali concubinato nati, nec pro infamibus, nec pro vilibus, sed solum inferioris dignitatis à paterna crediti ac ita ad nuptias etiam foeminarum nobilium admissi fuerint, illustri exemplo ex familia Comitum Isenburgenisum petito probari poterit.

In controversia inter Ludovicum Landgrafium Hassiæ & Wolfgangum Ernestum comitem Isenburgensem initio seculi 17. publicis scriptis ex utraque parte super alienatione pagorum quorundam agitata, prodiit etiam Francofurti 1619 a parte Comitum Isenburg. *Summarischer Bericht dero zwischen &c. Hessen und &c. Isenburg streitigen alienations Sache &c. ubi fol. 141. seq. lit. y* legitur etiam dispositio Antonii Comitum Isenburgenis de bonis Concubinæ post mortem ejus relinquendis, cujus verba initialia sunt: *Nachdem wir nechst verschiedener Zeit unserer Nothdurfft und Gelegenheit nach mit guten Vorwissen und Bewilligung &c. unserer sieben Söhne &c. die erbare Catharinen Gumpelin als für unsere eheliche Concubin, zu uns genommen, Gemüths und Meinung, unser Gewissen dadurch zu entledigen, Unzucht zu vermeiden, und vermittelst Göttlicher Gnade einen Gottseeligen Wandel zu führen, und sich dann ermelte Catharin bis anhero bey uns recht, redlich wohl und ehelich gehalten, insmassen sie auch hinführo thun soll und will &c. Conscripta fuit illa dispositio anno 1573. & ab Antonio Comite & ejus filijs*

filiis subscripta ibidem f. 147. seq. additur copia Schreibens an die Römische Käyserliche Majestät der Wetterauischen Correspondenz- Grafen, wieder Hans Otten genandt von Ysenburg, desselben angemasten Gräfflichen Titul betreffend. Ubi notabilia sunt hæc verba: Was massen einer Hans Otto von Ysenburg, daher genant, daß er von &c. Antonio Grafen zu Ysenburg &c. aus einer bey sich eine Zeitlang gehalten Concubin, eines Ysenburgischen Bauren und Leibs angehörigen Tochter erzeugt, unerachtet er &c. die Grafen von Ysenburg &c. in Reden und Schreiben seine gnädige Herrn in Unterthänigkeit genant, auch an ihre Liebden Rätthe und Diener anderer Gestalt nicht als andere der Herrschaft gemeine Unterthanen geschrieben &c. jedoch sich nicht gescheuet vor etliche wenigen Jahren erstlich sich &c. dem Cammer-Gerichte &c. sich vor einen gebohrenen Grafen von Ysenburg &c. anzugeben und nunmehr anfangen soll bey des &c. Landgraffen zu Hessen Hoffhaltung und anderswo nicht allein sich selbst, sondern auch, als er neulich an eines von Adel Tochter sich verheyrathet, derselben den Gräfflichen Titul und prædicat &c. contribuiren und geben zu lassen &c. Scripta autem sunt ista litteræ Anno 1608.

§. XXXII.

Paulo post in Concilio Tridentino 1563. Concupinatus iterum prohibitus fuit, (a) & mox anno 1566. Papa Pius V. executoriales litteras intuitu concubinariorum publicavit. (b) Circa quæ tempora etiam famigeratissimus J. Crisostomus Franciscus Hottomannus, vel primus vel inter primos ex J. Crisostomis, qui humanioribus literis operam dederant, quæstionem illam: an Christianis concubinas habere liceat, tractavit, ac negativam defendit.

a) Vide Petri Suavis *historiam Concilii Tridentini* lib. 8. p. 708. & Sfortiz Pallavicini *Historiam ejusdem concilii* lib. 23. cap. 8. fol. 275. qui verba decreti integra posuit. Adjiciamus

Paulo post
concupinatus
in concilio
Tridentino
prohibitus. &
a Francisco
Hottomanno
oppugnatus.

mus saltem id in summam contractum ex Petro Suavi, *Contra concubenarios* (tam solutos quam uxoratos) *statuere, ut si ter admoniti concubinas non egerint, excommunicentur. Quodsi per annum in concubinato permanserint, contra eos ab ordinario severe procedatur. Concubine si ter admonita non paruerint, graviter puniantur, & extra oppidum vel diocesim, si id ejusdem ordinarii videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio seculari, ejeciantur.* Neque tamen procerim hujus decreti omittendum, uti refert Pallavicinus. *Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere, gravissimum vero & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere, eas quoadque domi, etiam cum uxoribus, alere & retinere.* Porro notat Petrus Suavis p. 714. *Ordinationem contra concubenarios per annum in excommunicatione perseverantes improbant, (Galli) ut ab ecclesiasticis puniantur. Nam poenarum ecclesiasticarum extremam, ultimam & maximam, secundum doctrinam omnium Patrum, esse excommunicationem. Itaque illam transgredi velle esse, in potestatem temporalem invadere, tantoque magis, quod ipsi facultatem sibi arrogant, concubinas & civitatibus ejiciendi secularem potestatem usurpantes illa clausula invocato, si opus fuerit, brachio seculari, quod perinde est, ac si affirmetur, via ordinaria Ecclesiasticos exterminium istud concubinarum exequi posse.* Huic observationi in se justissima, quod opponeret Pallavicinus in fine cap. 9. p. 279. nihil habuit, praeter exemplum magis dubii juris, ab inquisitorum Ecclesiasticorum potestate desumptum, de quo quid sentiendum sit facile patebit ex dissertatione Dn. Praesid. de origine processus inquisitorii s. 48. ad §. 55.

- b) Vid. septimum Decretalium lib. 5. tit. 16. cap. 2. ubi postquam Papa crimen sodomiticum tam in Clericis quam Laicis severe vindicandum jusserat, subjungit. *Monemus propterea omnes locorum ordinarios & in veritate sanctae obedientiae eis praecipimus, ut statuta Tridentini concilii contra*
com.

concupinarios tam clericos, quam laicos, edicta distincte faciunt observari, reddituri Deo, ac nobis, si id omiserint, rationem. Cur hoc monitorio, vel excitatorio opus fuerit, facile patebit, si repetas jam superius annotata ad §. 28.

- c) De spurio & legitimatione cap. ult. Rationibus illis utitur: 1) quod Paulus leges Ecclesiis describens statuatur, ut quisque scortationis causa uxorem ducat, & 2) quoties de maris & foeminae conjunctione praecepta det, diserte maritos & uxores nominet; 3) quod Leo, prohibens concubinatum, praeclara illa ratione utatur, de qua lutulenta non quaerenda, cum eam e fonte ipso haurire possis; 4) quod ejus exemplum secutus Constantinus Porphyrogeneta constituit, ut apud Christianos nullum discrimen inter concubinatum & scortationem putaretur, teste Harmenop. lib. 4. c. 7. Caterum an rationes istae Hotomanni sint sufficientes, patebit ex notatis supra ad §. 17. lit. e. Constat autem, Franciscum Hotmannum mortuum esse anno 1590. quo anno vero istum tractatum scripserit, non constat. An e concilium Tridentinum id factum esse verosimile est, quod eius non mentionem faciat Hotmannus.

§. XXXIII.

Postea etiam in ordinat. Politica Francof. Et in ardi-
nat. polit. Fr
1577. probi-
bitio repeti-
ta.
anno 1577. renovata, eadem, quae supra reulimus, de concubinato repetuntur.

In tit. 26. von leichtfertiger Beywohnung. Eadem hic sunt verba, quae jam supra ad §. 29. ex ordin. polit. 1523. retulimus, nisi quod verba: auch der öffentliche Ehebruch eomusque ad verba: Ursach giebt: hic sint omissa, & ratione adulterorum ac lenocinii peculiaris & distinctior poena in dict. tit. 26. peculiaribus paragraphis sit sancita.

§. XXXIV.

Et ab illo tempore Theologi pariter & Jcti Ab illo tem-
pore concubi-
na us apud
nors illicitus.
Lutherani constanter responderunt, concubinatum, etiam unius cum una, etiam non uxorati cum soluta, non

H

non

non esse permittendum, tantum abest, ut iterum in rempublicam Christianam introducatur.

Vide consilia Wittenbergensia *Part. 4. f. 23. seq.* Consilia Dedekenni *Volum. III. lib. 1. Sect. 3. a. f. 34. ad f. 41.* Koenig. *Cas. conscient. cap. 6. de sacra cana casu 13.* Carpzov. *Jurispr. Consist. lib. 2. def. 237.*

Usus dissertationis praesentis.

§. XXXV.

Sed cui usui, inquis, hæc omnia? sufficit studioso juris, ut sciat, concubinatum esse illicitum & apud nos prohibitum. Verum facilis est responsio. Interest studiosi juris & multo magis JUCTI, ne Rabula fiat aut Legulejus, (a) ut genuinas legum rationes indaget, a spuriis aut minus solidis secernat. (b) Interest JUCTI, ut tandem aliquando confusissima doctrina de matrimonio a confusione illa liberetur. (c) Interest JUCTI, ut in quaestione, an in Republica Christiana tolerari possit, aut iterum introduci debeat concubinatus unius cum una, rejectis insufficientibus rationibus, hætenus tantum non ubique adductis, (d) alias genuinas & evidentes substituatur. (e) Interest cujuslibet Christiani sana ratione utentis, (f) ne dissentientes, (g) aut etiam alterius populi res judicatae, (h) vel mores a nostris intuitu concubinatus discrepantes. (i) ausu Pedantico, ex rationibus, sub quibus latent arcana politica Cleri papalis, ut impii & profani, vel fucatae pietatis suspiriis, (k) vel affectato imperio magistratus civilis, tanquam pro tribunali condemnentur. Alios usus ut jam taceam.

a) Rabulae de sola praxi sunt solliciti, rationes legum & praxees non curant. Leguleji rationes legum crepant, & rationes rationum, quas videlicet sine judicio ex aliis autoribus collegerunt, non curantes, utrum rationes quid in recessu habeant,

- beant, modo autoritate aliorum sint roborata.
- b) Icti officium est, interpretari leges, easque applicare ad negotia in societate civili obvientia. Inter primaria media genuinæ interpretationis est præcipuum, ratio legis, sive de interpretatione declarativa, sive de extensiva, sive de restrictiva sermo sit. Falsa supposita ratione legis, inanis etiam necesse est ut sequatur applicatio.
- c) Confusissimam esse doctrinam de matrimonio etiam apud protestantes, jam alibi docuit Dn. Præses *de pactis futurorum sponsaliorum tb. I.*
- d) Scilicet ubique utramque fere paginam faciunt, omnem concubinum extra matrimonium esse scortationem, concubinatum olim quidem non fuisse actum libidinosum, sed hodie esse meram scortationem, & similes. De quibus, uti hæctenus passim mentem nostram aperuimus, ita tandem aliquando pudore suffundi deberent eruditi inter Protestantes, pro rationibus istis tanquam si articuli fidei essent, pugnantes, postquam ex ipsis pontificiis doctoribus cordatiores eorum imbecillitatem vel agnoscunt diserte, vel certe non obscure in sola autoritate ecclesiæ hic refugium quærunt. Exemplo sit Gonzalez Tellez, qui *ad cap. 6. de cobab. Cler. & mul. & ad cap. 20. de sponsal.* utrobique id agit, ut concubinatus turpitudinem doceat, & tamen *add. cap. 6. f. 72.* fatetur, rationem, quod nulla sit legitima conjunctio extra matrimonium, petere principium, & alteram, quod in concubinatu non sit votum procreandorum liberorum, sed explenda libidinis, nisi sola confessione Augustini, qui in libris confessionum de suo concubinatu ante baptismum id confiteatur, & *f. 74.* pariter fatetur, quod jure divino concubinatus sit prohibitus, sibi non tam persuaderi per autoritates Jurconsultorum aut Canonistarum ibid citatorum, quam propter autoritatem concilii Basiliensis, quod expresse hoc assertat. Concubinatum ad fornicationem jure divino prohibitam, pertinere &c. Pariter & *ad d. cap. 20. f. 45.* ad autoritatem S.S. Patrum & Concilii Tridentini provocat.

c) Ostendamus saltem per indicem præcipuas. 1.) Non omnia apud omnes esse honesta vel turpia, & quemlibet bonum civem debere sequi mores sui populi: hinc, quamvis apud Hebræos & Romanos concubinatus fuerit licitus & honestus, cessantibus tamen apud nos rationibus status Hebraici & Romani, posse cum apud nos etiam esse inhonestum & turpem. Conf. ad illustrationem hujus rationis ea, quæ disseruit Dn. Præses *de potest. Legis. stat. imp. contr. jus comm. §. 33 seq. 2.*) Concubinatum ad matrimonium relatam etiam non sit scortatio, tamen esse statum imperfectiorem matrimonio, secundum mores omnium gentium, nec apud ullas gentes dubium esse, quin sæpe vagæ libidinis studium sub concubinato pallietur. 3.) Nullam ostendi posse vel verosimilem rationem, cur in Republica Christiana iterum post abrogationem debeat introduci concubinatus. Non favorem juvenum, cito nimis de conjunctione cum sexu femineo cogitantium, qui v. g. in scholis vel Academicis nupturiunt antequam ad personam patris familias de core sustinendam sint apti. Non favorem adulterorum aut viduorum, eo prætextu utentium, se esse impares ad sustinenda onera matrimonii pro dignitate justæ uxoris, aut se nolle liberis prioris matrimonii novercam superinducere. Nam his apud nos hodie consultum est per matrimonium ad morganaticam, quod a concubinato Romanorum, aut eo, cujus *supra* §. 71. mentionem fecimus, saltem in eo differt, quod hic accedat benedictio sacerdotalis, & libertas dimittendi talem uxorem sit adempta. Vel etiam, si viri non sint in dignitate illustri constituti, adeoque horum intuitu non sit receptum matrimonium ad morganaticam, his tamen non difficile erit invenire uxores, quæ non desiderent sustentationem, eorum patrimonium excedentem. Adde, quod plerumque ab iis, qui libertatem repudiandi concubinam pro lubitu, tanquam favorem insignem æstimant, concubinatus pro pallianda vagæ libidine appetatur, qui adeo parum digni sunt, ut iis leges succurrant &c.

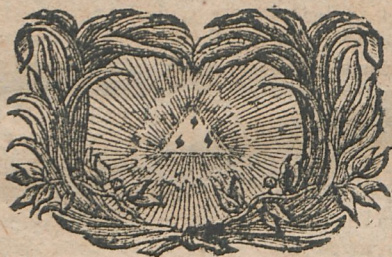
f) Nam

- f) Nam & id inter arcana politica Papatus est referendum, quod suadeant, in casibus conscientiae vel interpretandis sacris literis, abjiciendam esse rectam rationem, & solam vel praecipuam fiduciam in autoritate esse ponendam.
- g) V. g. qui statuunt, concubinatum in se spectatum & circa abusum, non repugnare juri naturae. Conf. supra dicta ad §. 3. lit. b. Schilter, *manud. ad philos. moral. cap. 4. §. 39. & cap. 6. §. 18.* Plures ex Glossatoribus, qui agnoverunt, concubinatum non repugnare juri naturae, citat. (quamvis dissentiens) Gonzalez Tellez *ad. a. cap. 6. d. cohab. cleric. & mul. tom. 3. p. 74.*
- h) Ita Annæus Robertus refert *rer. judic. lib. 2. cap. 14.* in Gallia 1584. judicatum esse, donationem vel omnium vel maxime partis bonorum a patre vivo filio ex concubina nato factam, valere. Idem *ibid. cap. 17.* ostendit anno 1592. judicatum esse, filiam ex matre genitam, quam pater justo matrimonio per benedictionem sacerdotalem non consummato sibi junxerat, sed saltem apud acta sapius testatus fuerat quod eam pro uxore legitima habuerit nec alia e conditione cum ea rem habuerit, esse filiam legitimam. Utrobique multa immiscentur, quæ hæcenus a nobis deducta non parum illustrabunt.
- i) Ita ipse Gonzalez Tellez *ad cap. 20. desponsal. T. 4. f. 46.* refert, in Hispania modo concubinatum Laicorum fuisse permissum, modo prohibitum. Ita Bruckner *decis. matrim. cap. 13. n. 16.* ex Caccialupo narrat, quod in partibus orientalibus Christiani existentes inter Saracenos, cum non possint, nisi cum periculo vitæ, coire cum mulieribus Saracenis, contrahaant matrimonium cum Christianis mulieribus, ibi existentibus, coram Consule Venetorum ibi existente, ita ut vir det mulieri certam dotem parvam, & ut possit illam licite retinere in illis partibus, donec ipsi placeat, & ad libitum repudiare, dummodo mulieri dicta dos remaneat. Tale matrimonium temporale nihil aliud est quam concubina-

binatus. Ita ex communi errore Jus Justinianicum notari solet ob permiffum concubinatum, & ab ejus admiratoribus quibusdam misere defendi, quasi non permiserit, sed toleraverit.

- k) Ita Huberus refert *ad L. Jul. de adulteriis §. 4.* talia suspiria, querelas & obtestationes adversus magistratum, adulteras non nisi multa pecuniaria, non vero poena capitali punire volentem.

FINIS.

99 A 6990'

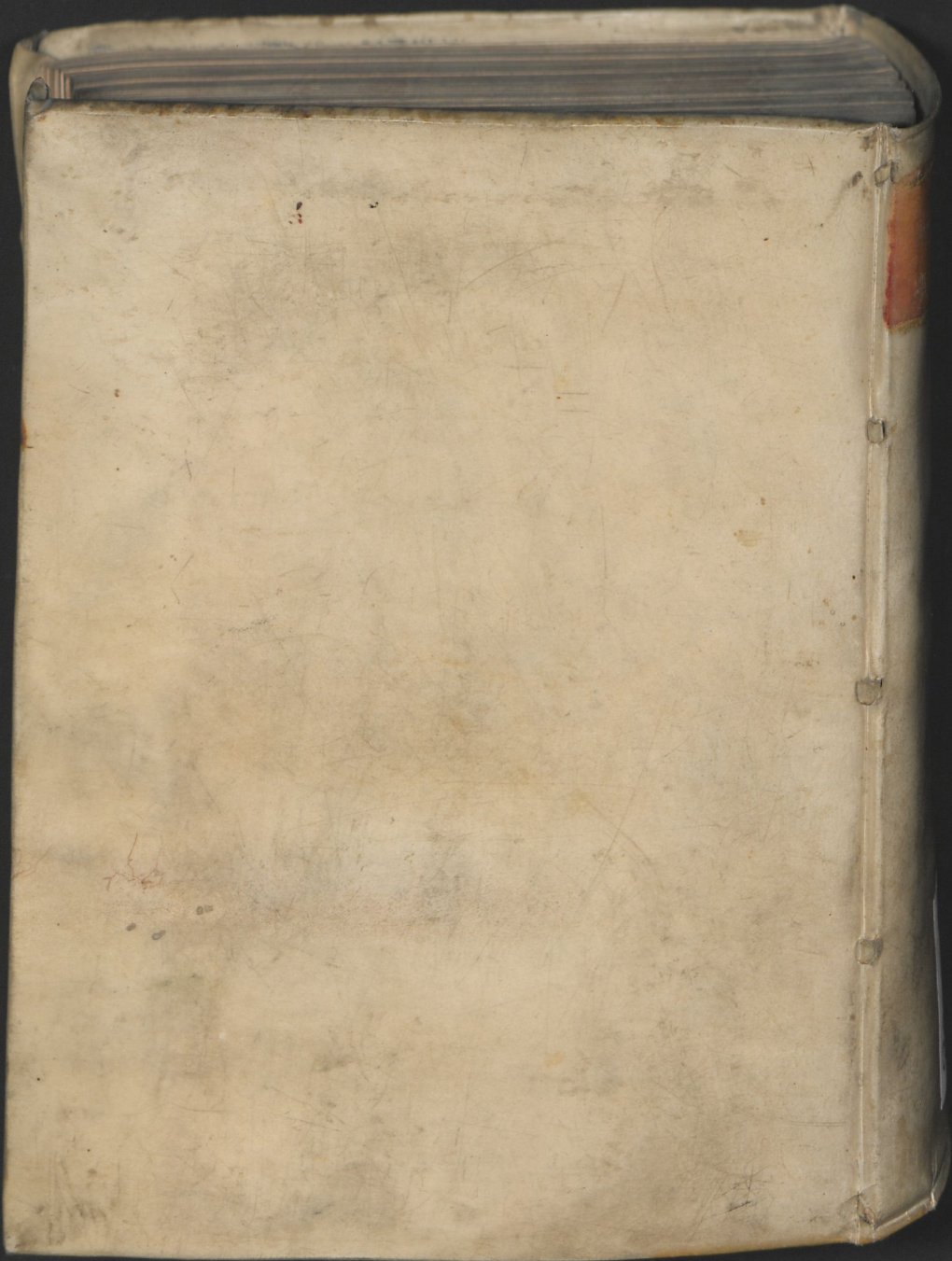
ULB Halle 3
002 826 631

V3 17

Rehov

Inches

Centimetres

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19

10.

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA
DE
CONCUBINATU,

Quam
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO
FRIDERICO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSIAE, MARCHIONE
BRANDENB. RELIQUA
AUCTORITATE ET CONSENSU ILLUSTRIS
FACULTATIS JURIDICAE,
PRÆSIDE,
DN. CHRISTIANO THOMASIO,
ICTO &c. FACULTATIS JURIDICÆ
h. t. DECANO,
PRO LICENTIA

Summisque in utroque Jure honoribus, ac privilegiis
more Majorum legitime consequendis,
IN AUDITORIO MAJORI
Ad D. VIII. April. ANNO M. DCCXIII. |
horis ante & pomeridianis,
publico eruditorum examini submittit
ERHARDVS JULIVS Niechel/
Ulmensis.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS JOH. CHRISTIANI ZAHNI, ACAD. ET SENAT. HALLENSIS
TYPOGRAPHI.